

Moderne

Literatuur 2

Groteske

literatuur

overzicht

1. Het groteske / voorbeelden

1.1. Beeldende kunst

1.2. Film/televisie

1.3. Literatuur (internationaal)

1.4. Literatuur (Nederland & Vlaanderen)

2. Het groteske / etymologie & definitie

3. Inleiding / analyse sketch Monty Python

overzicht

4. Gust Gils

4.1. Inleiding

4.2. Skaz

4.3. Analyse verhalen

5. F. Harmsen van Beek

5.1. Inleiding

5.2. Averechts

5.3. Analyse verhaal

Het groteske

Schilderkunst

Jheronimus Bosch

Jeroen Bosch

Pieter Breughel de Oude

Breughel

Francisco Goya

James Ensor

G. de Chirico

Max Ernst

Het groteske

Film/televisie

Frederico Fellini

Monty Python

David Lynch

Tim Burton

Het groteske

Internationale

literatuur

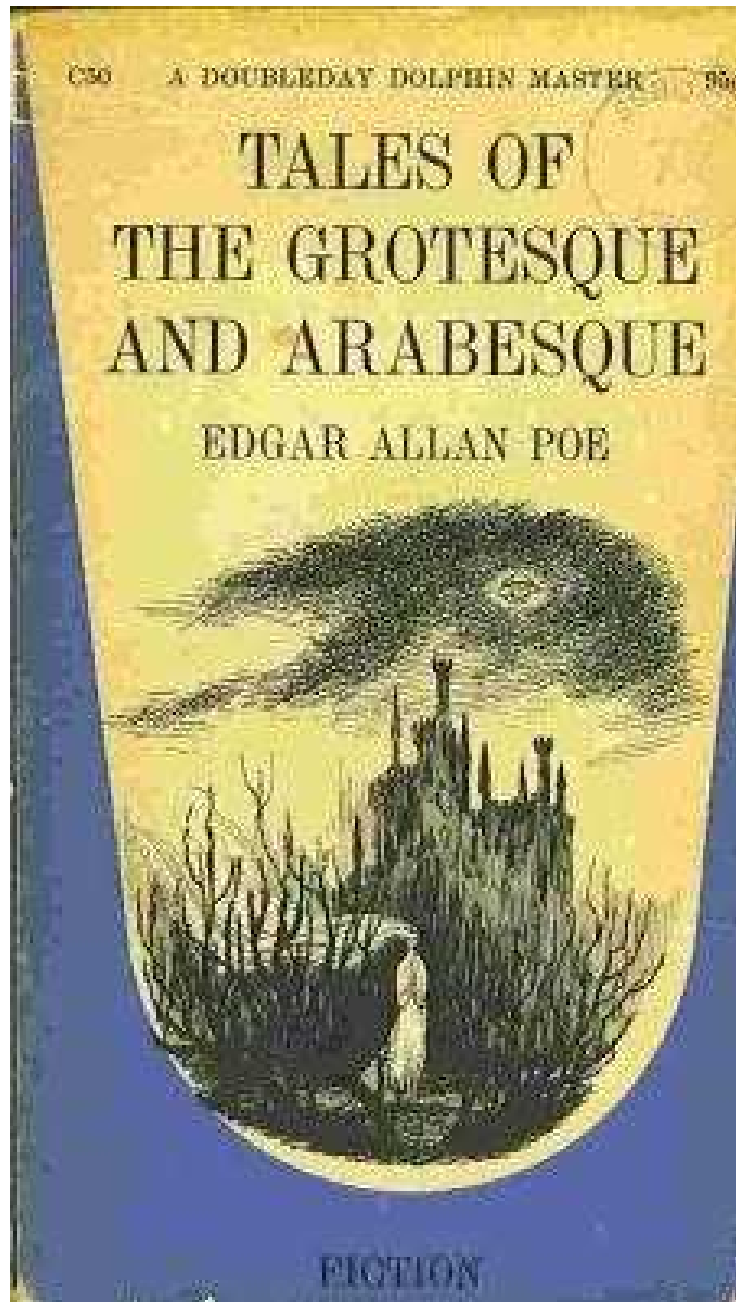
François Rabelais

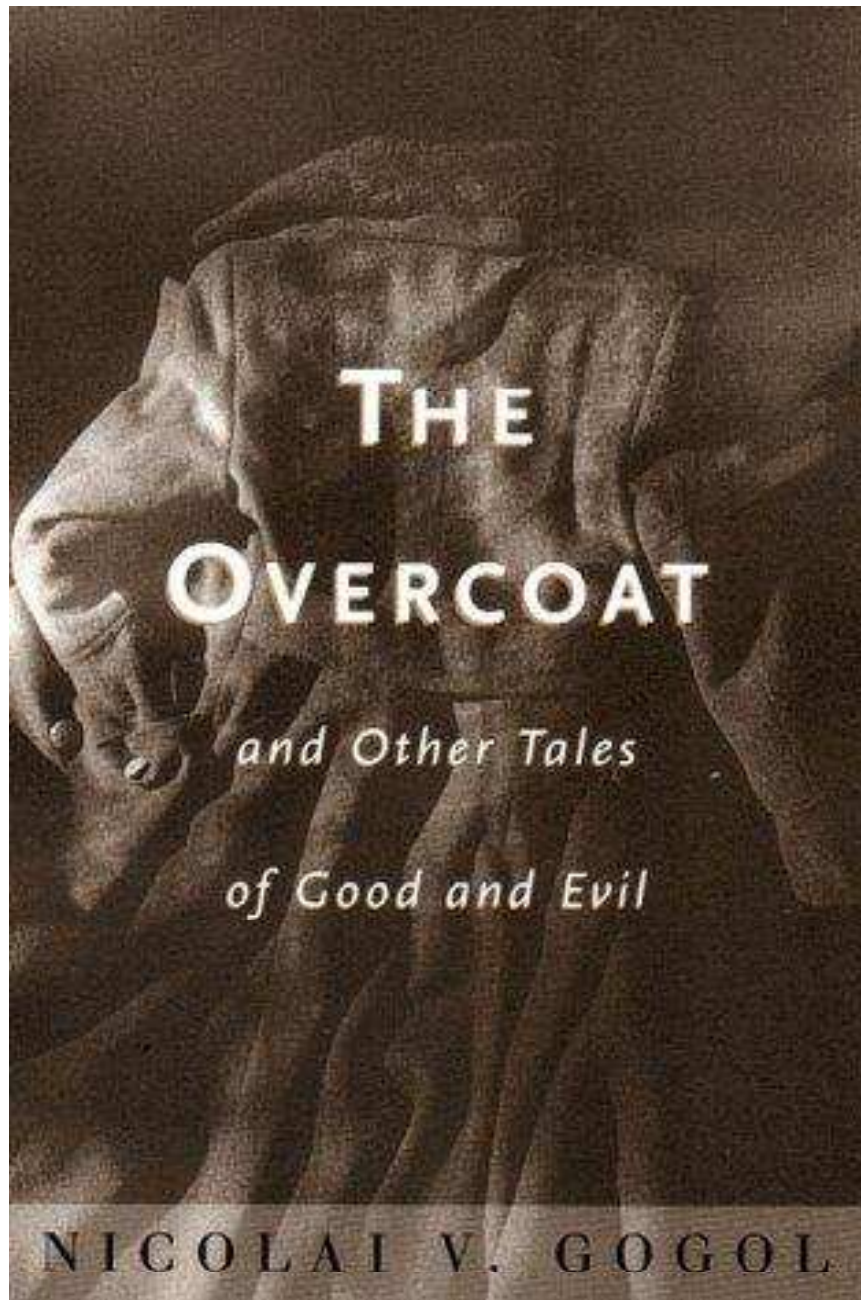
E.T.A. Hoffmann

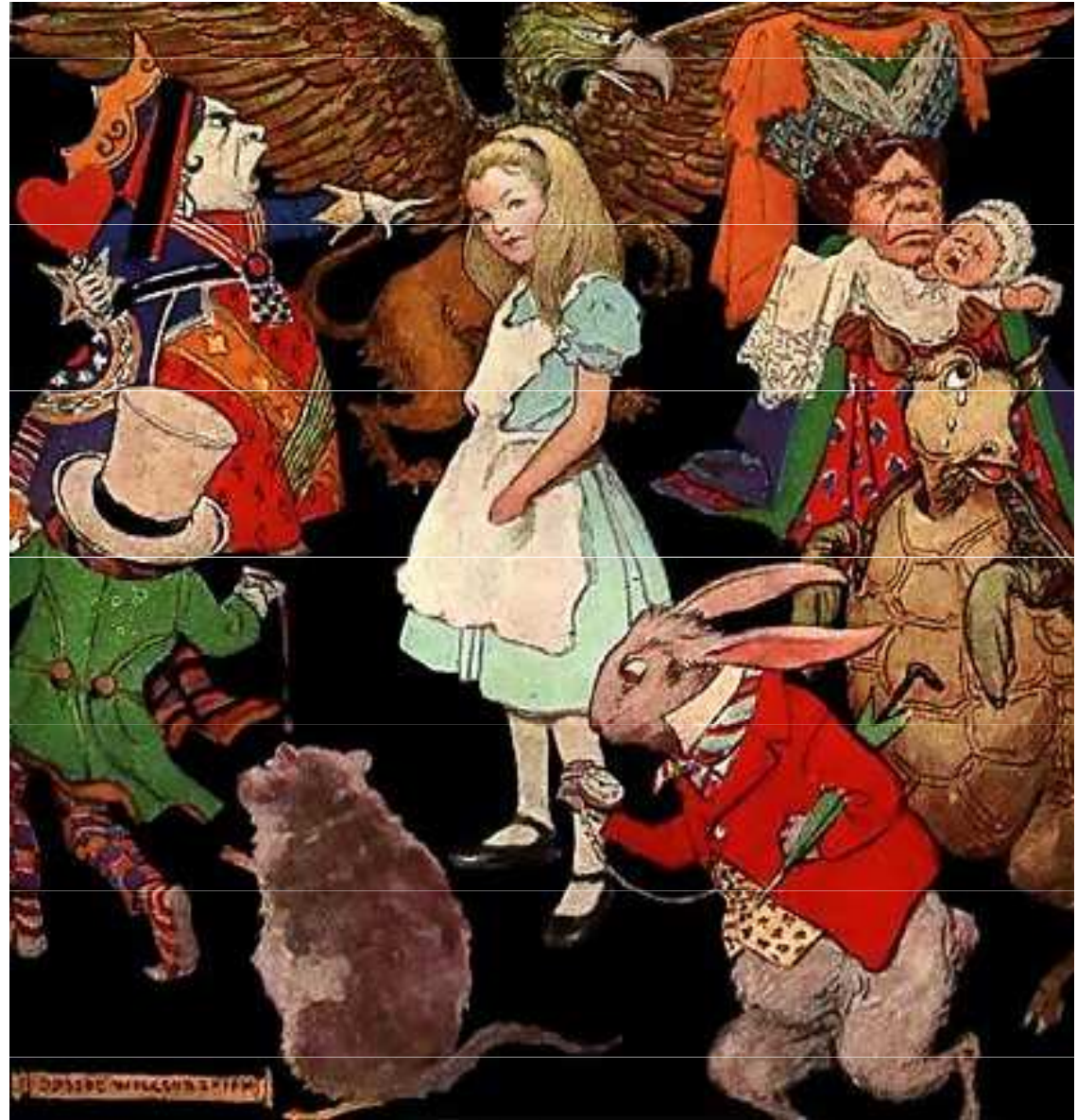
Edgar Allan Poe

Nikolaj Gogol

Lewis Carroll

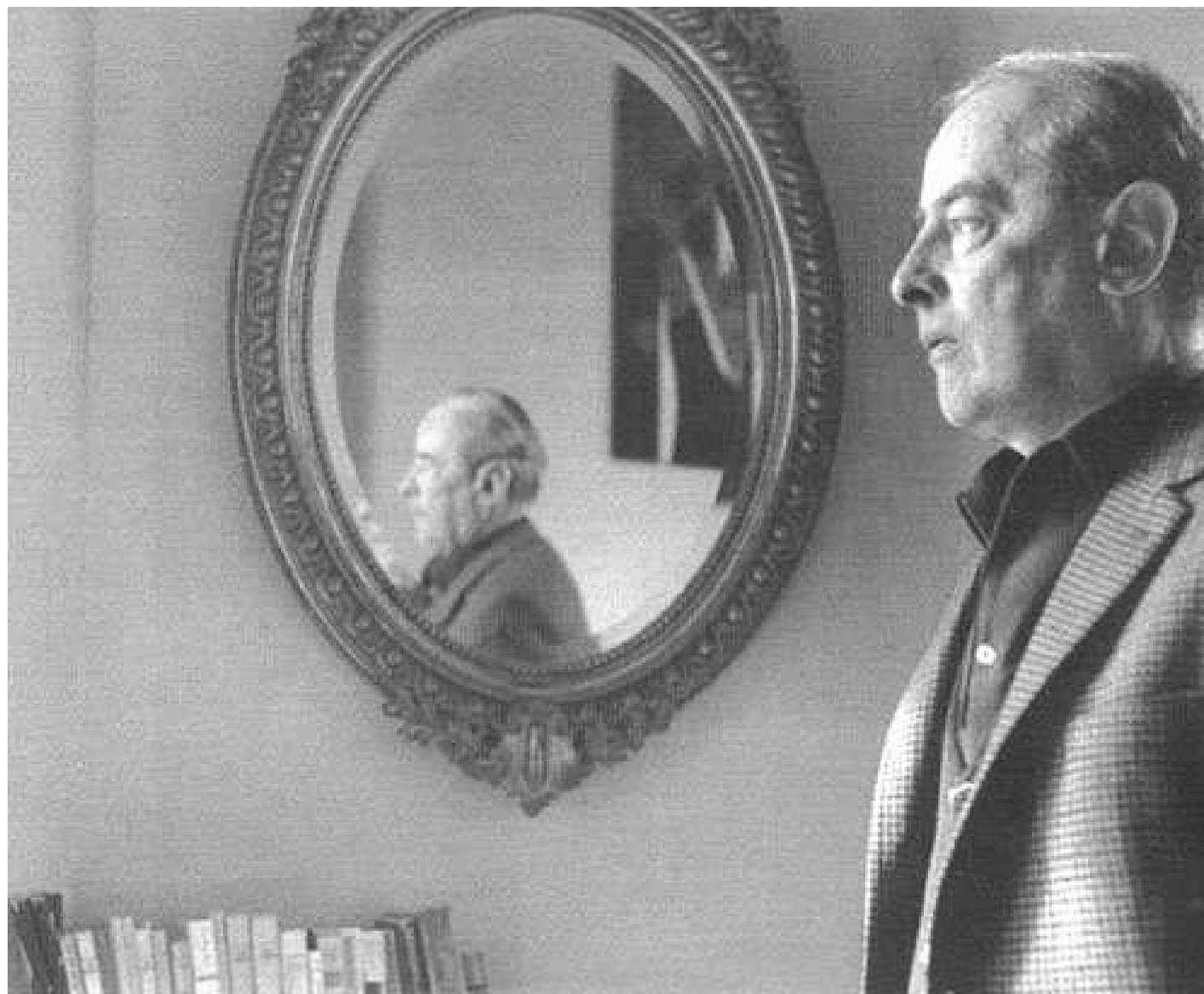
Daniil Charms

Franz Kafka

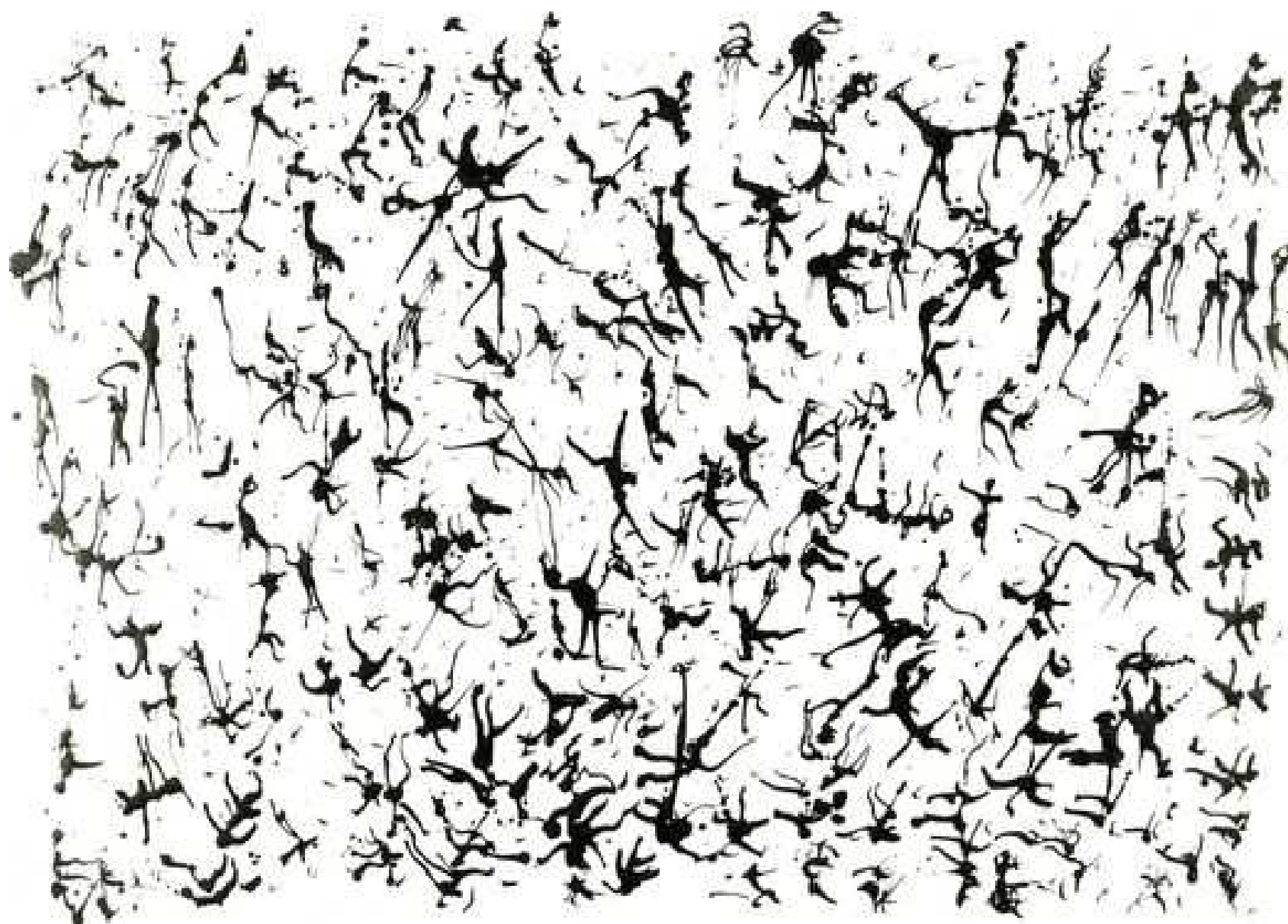
Witold Gombrowicz

J. L. Borges

Henri Michaux

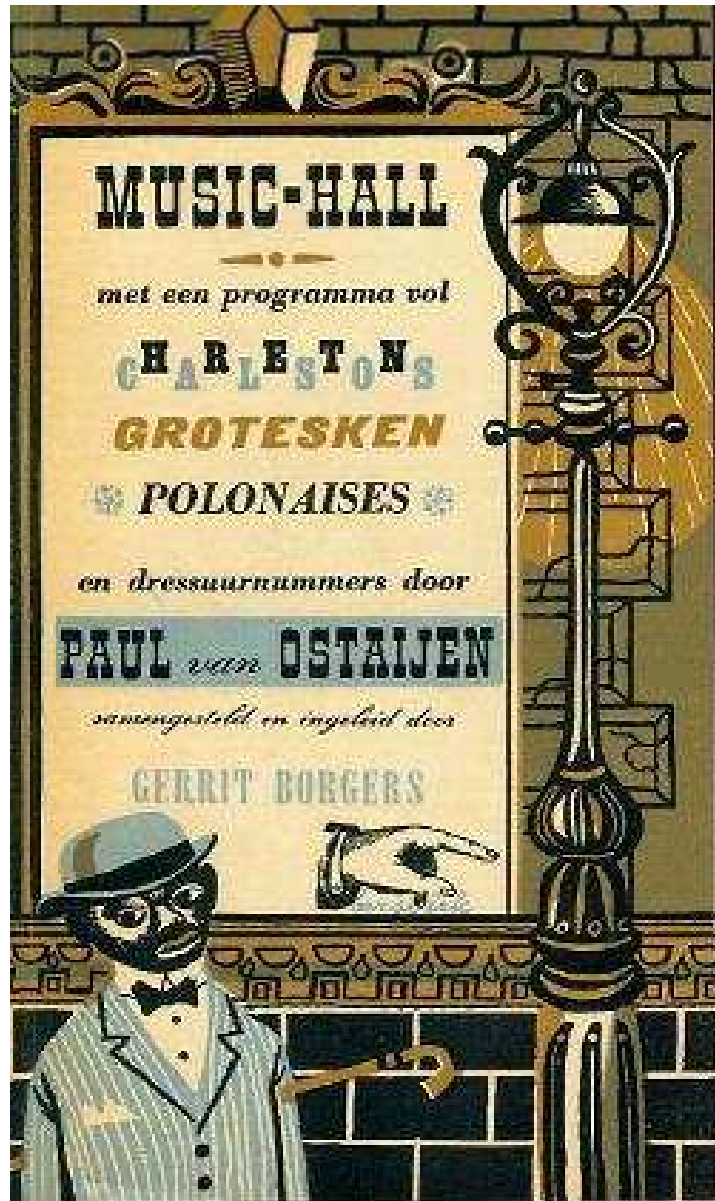

Het groteske

Nederlandse

literatuur

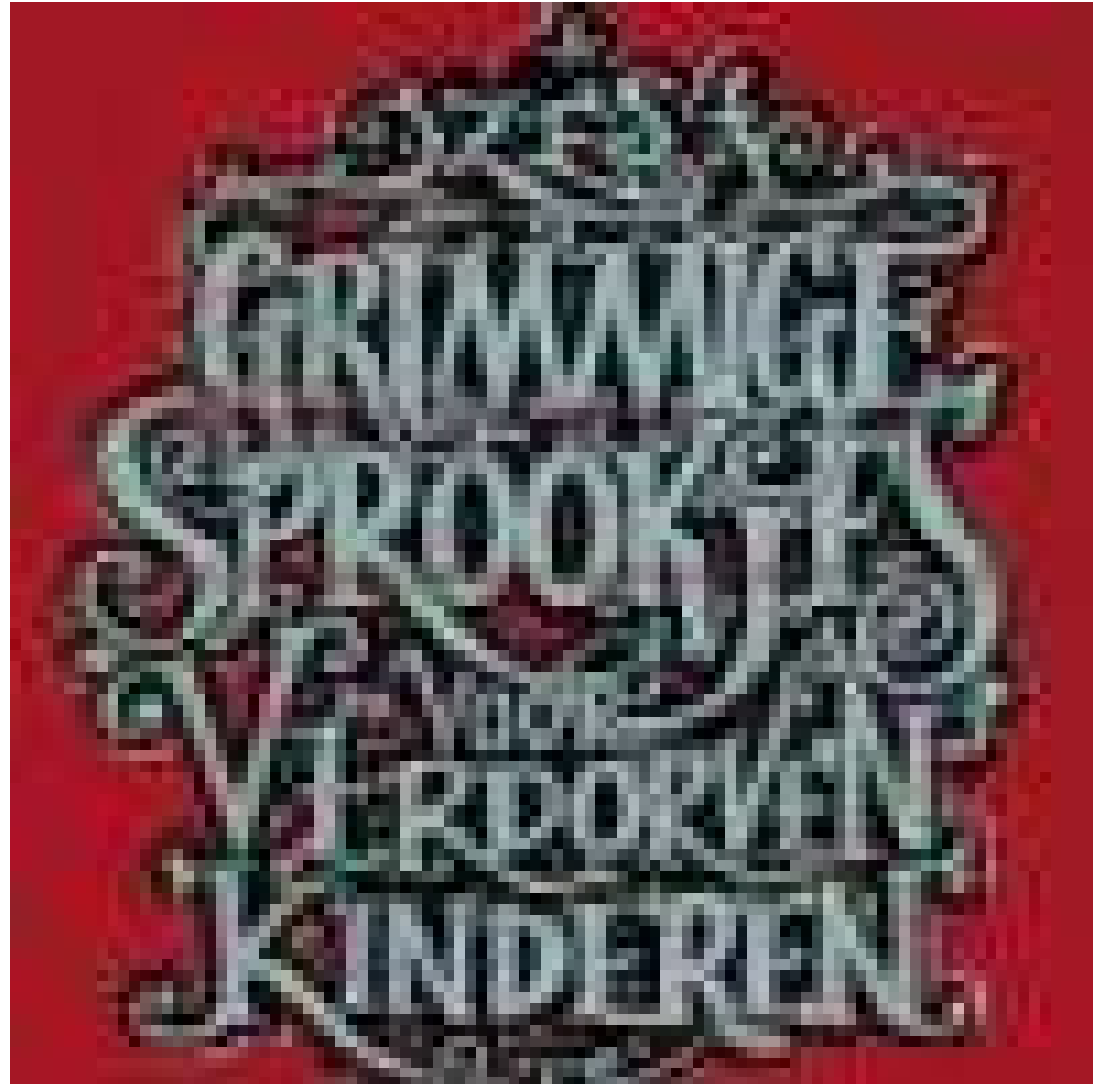
Paul van Ostaijen

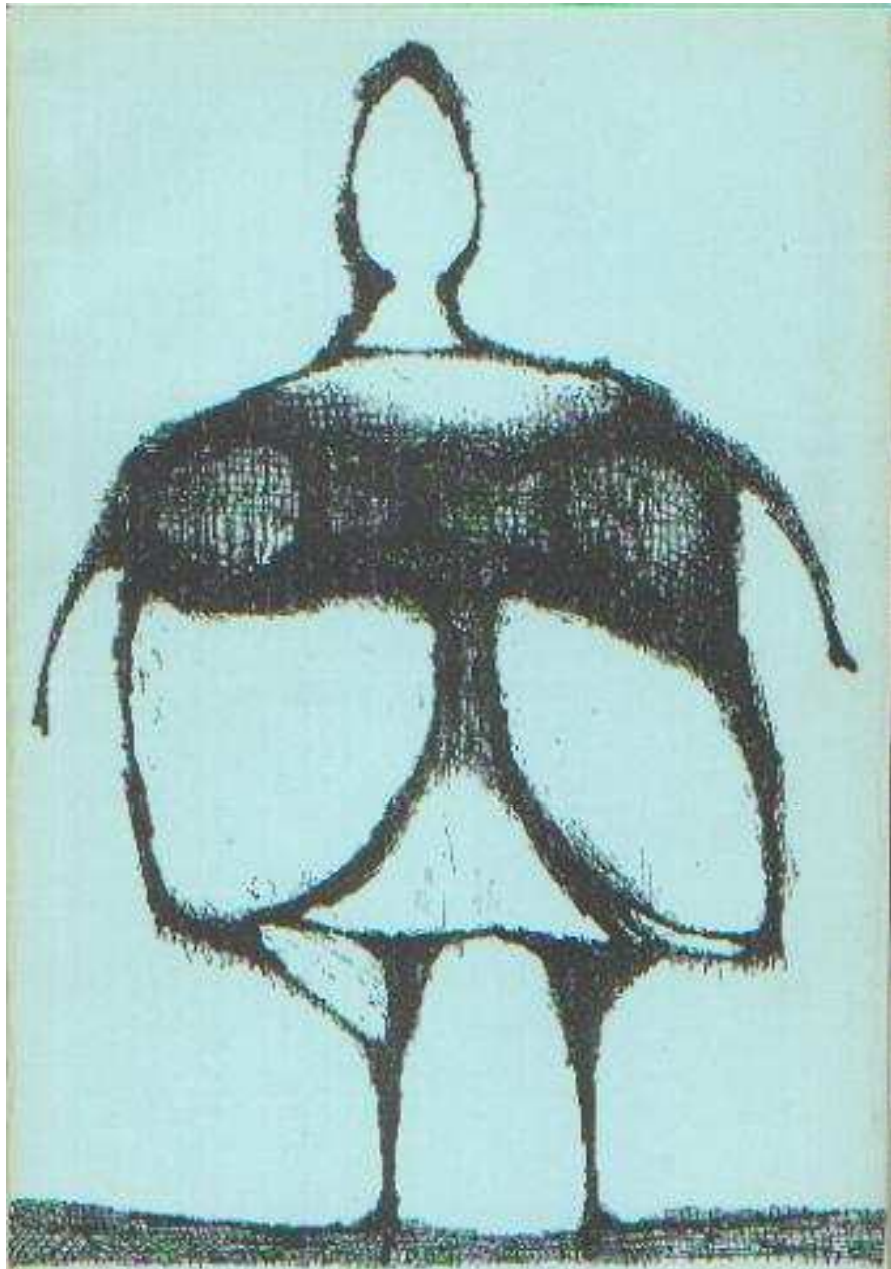

Gaston Burssens

Louis Paul Boon

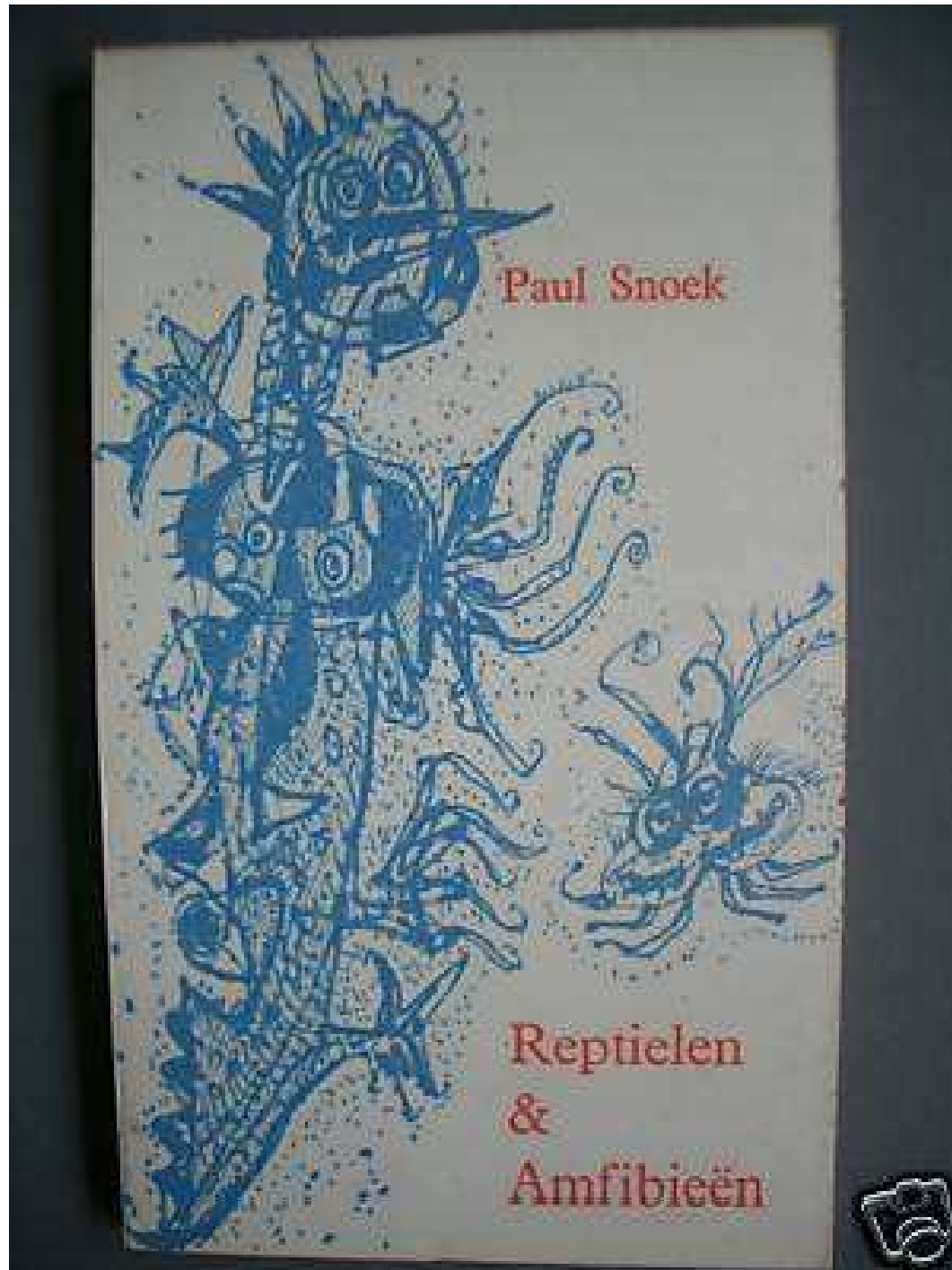

GUST GILS / ZIEHIER EEN DAME

Gust Gils

Paul Snoek

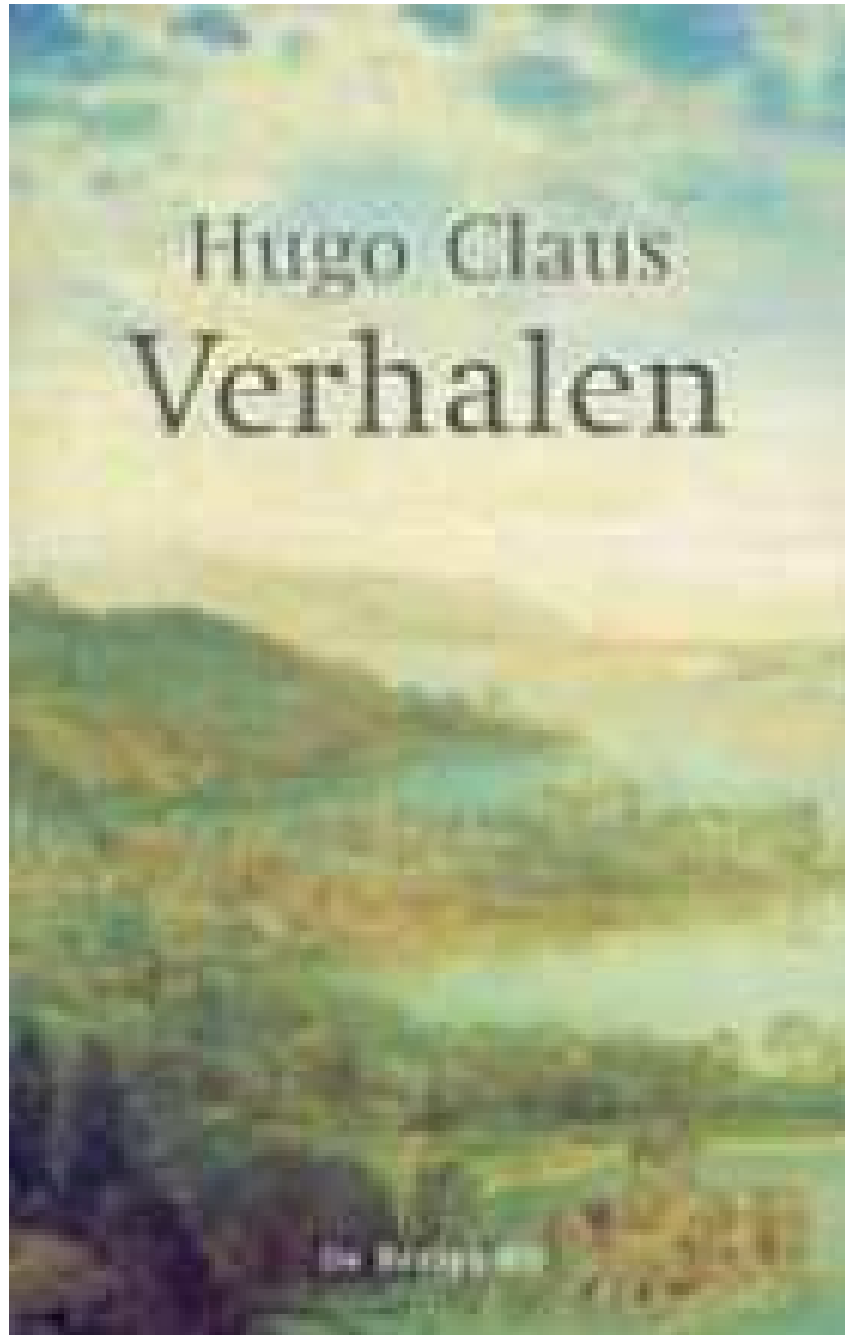

F. Harmsen van Beek

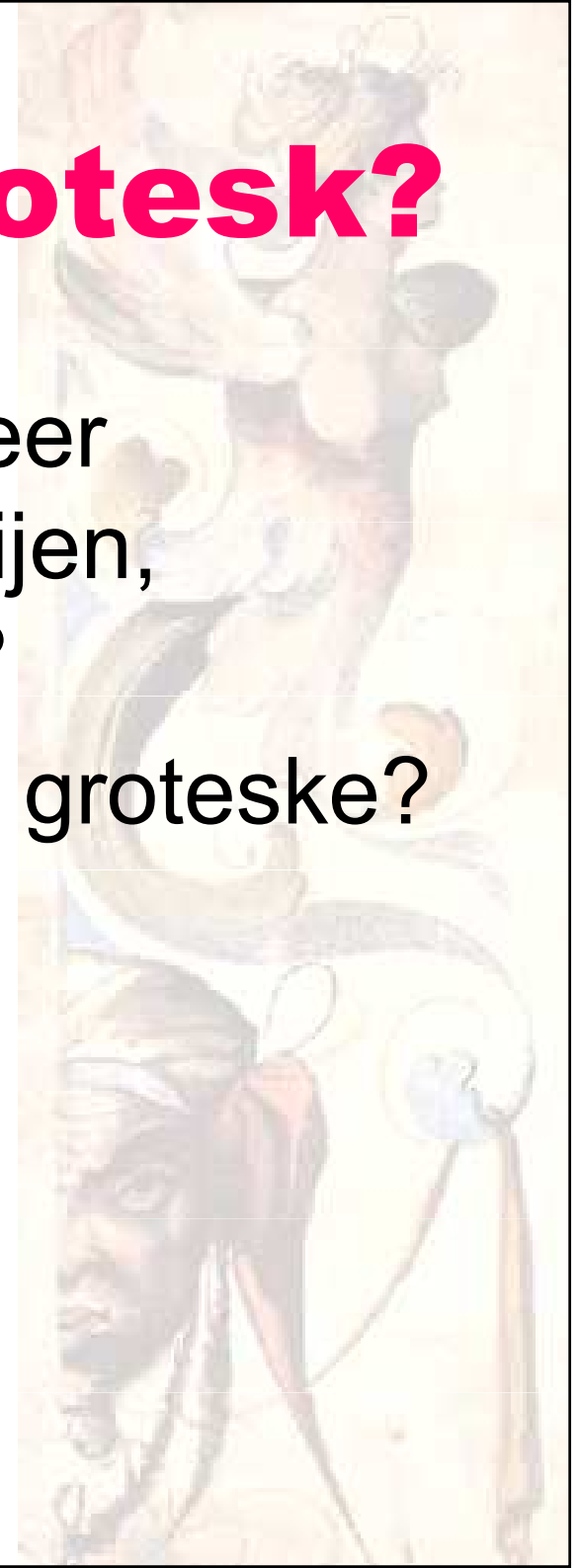
W.F. Hermans

Hugo Claus

Grotesk?

- Waarom worden deze soms zeer verschillende boeken, schilderijen, enzovoort “grotesk” genoemd?
- Wat zijn grotesken? Wat is het groteske?

Het groteske

Etymologie

“grottesche”

- “Grotta” (grot) > “grottesche”
- De Domus Aurea van Nero
- Ontdekt eind 15de eeuw
- Naam die men gaf aan de ornamenten die men aldaar aantrof

Domus Aurea

Een groteske

Het groteske

Definitie?

gro·tesk

bijvoeglijk naamwoord; grotesker, meest grotesk

1 grillig

▼ betekenisverwante termen

synoniem: **grillig**

2 uiterst lachwekkend

▼ betekenisverwante termen

synoniem: **belachelijk**

RO
RO
RO

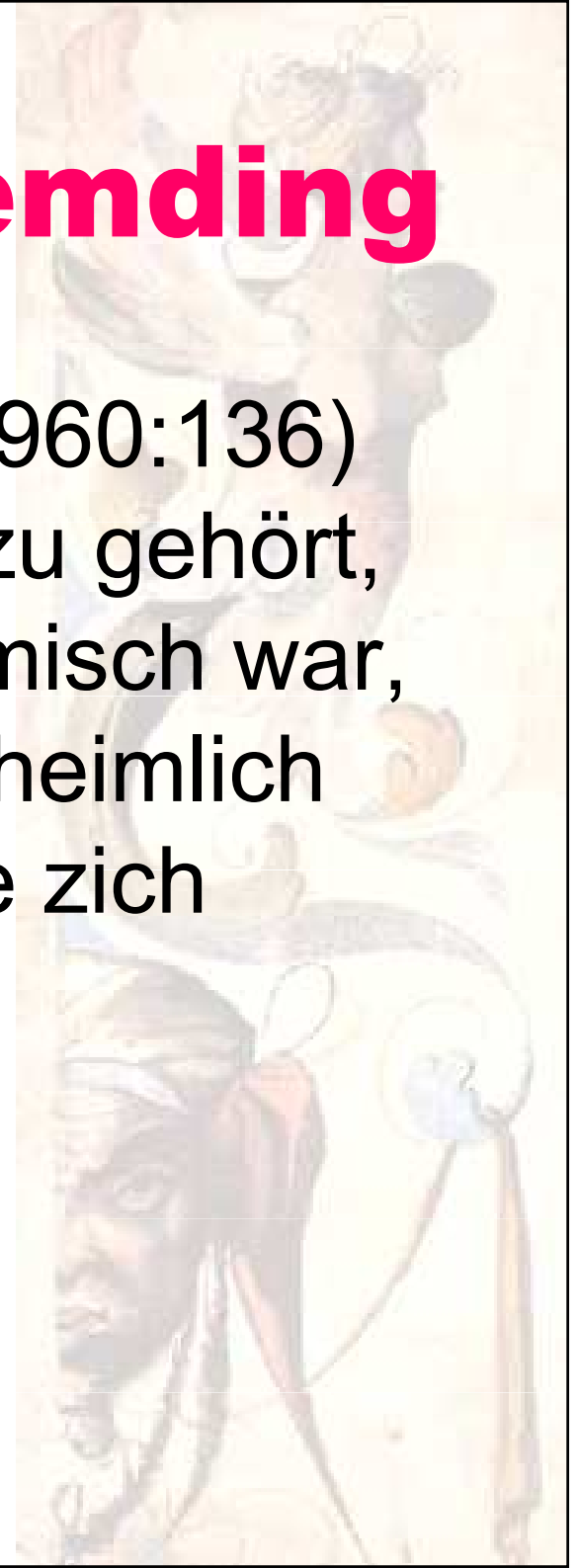
rowohlts deutsche
enzyklopädie

Wolfgang Kayser
Das Groteske
in Malerei
und Dichtung

W. **Kayser**, Das Groteske in Malerei und
Dichtung, München, 1960.

Vervreemding

Het groteske is volgens Kayser (1960:136) „*die entfremdete Welt*. [...] Dazu gehört, daß, was uns vertraut und heimisch war, sich plötzlich als fremd und unheimlich enthüllt. Es ist unsere Welt, die sich verwandelt hat.“

A Midland Book
MB 341

Rabelais
and His World

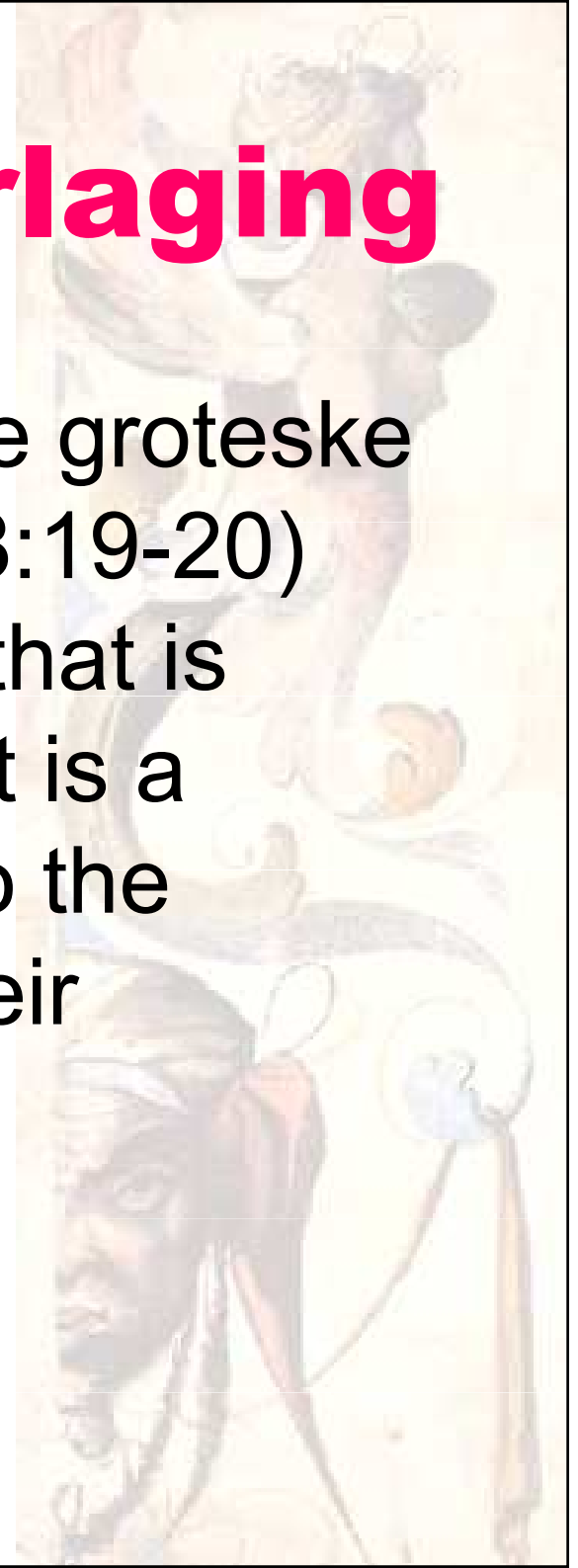
MIKHAIL BAKHTIN
Translated by Hélène Iswolsky

M. Bakhtin, *Rabelais and His World*,
Cambridge, 1968.

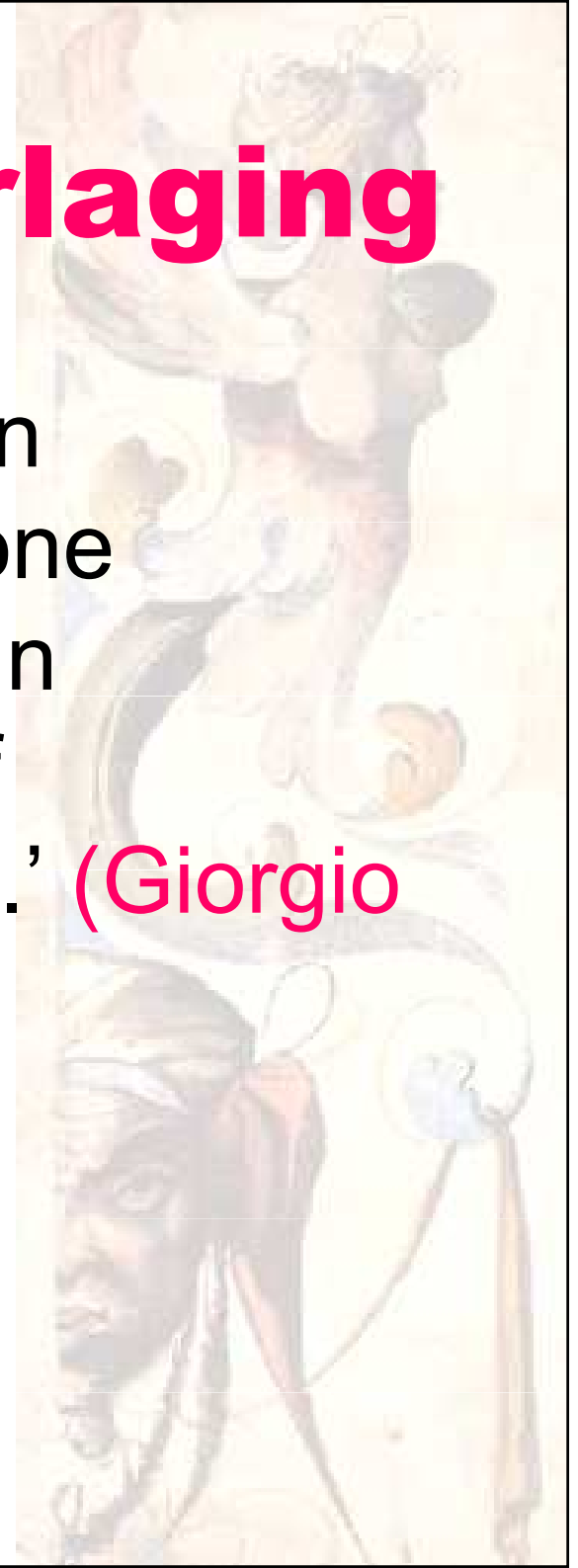
Verlaging

In verband met het principe van de groteske verlaging schrijft Bachtin (1968:19-20) ‘[...] that is, the lowering of all that is high, spiritual, ideal, abstract; it is a transfer to the material level, to the sphere of earth and body in their indissoluble unity.’

Verlaging

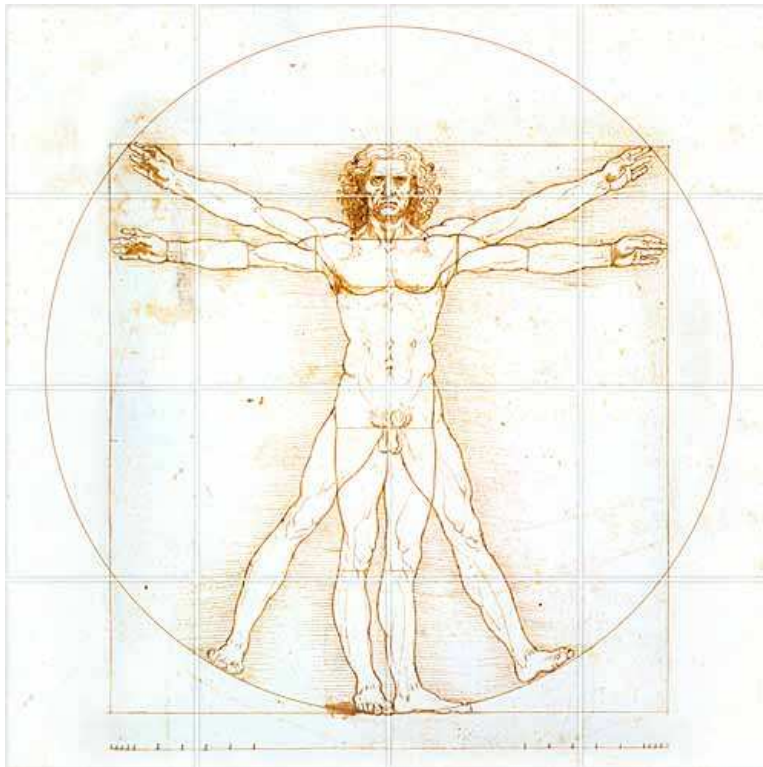
“Soms vraagt hij zich af of er in zijn excrementen geen buitengewone beelden verborgen zitten, of zijn uitwerpselen geen wanhoop of onwelvoeglijk **ongepast** gebed zijn.’ (Giorgio Manganelli)

Open lichaam

Bachtin (1968):

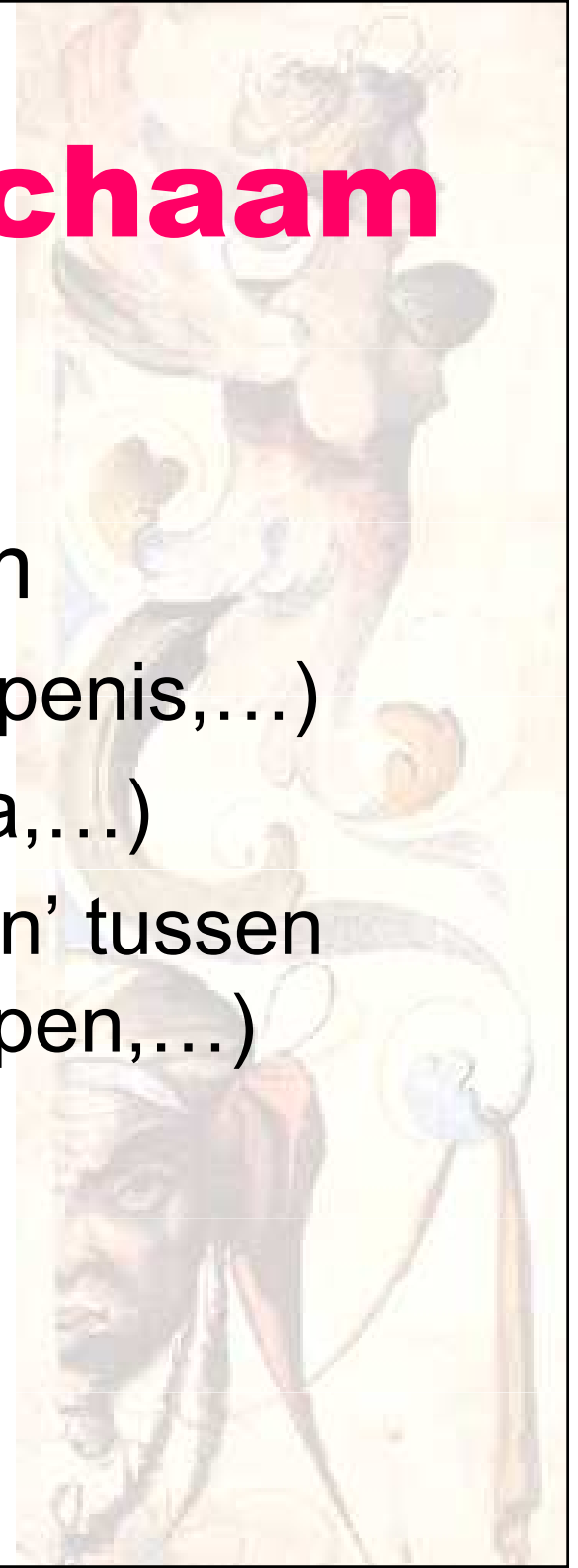
- **Gesloten** versus open lichaam

Open lichaam

Bachtin (1968):

- Gesloten versus **open** lichaam
 - Nadruk op ‘uitstulpingen’ (neus, penis,...)
 - Nadruk op ‘holtes’ (mond, vagina,...)
 - Nadruk op ‘grensoverschrijdingen’ tussen lichaam en omgeving (eten, poepen,...)

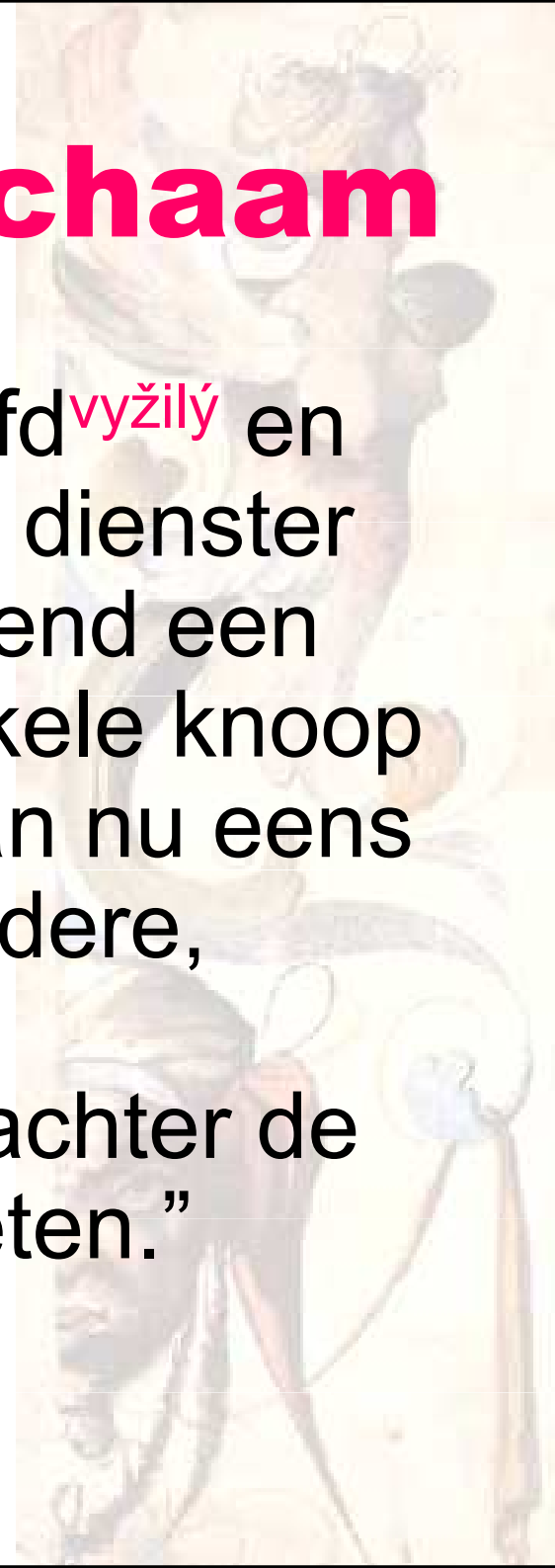
Open lichaam

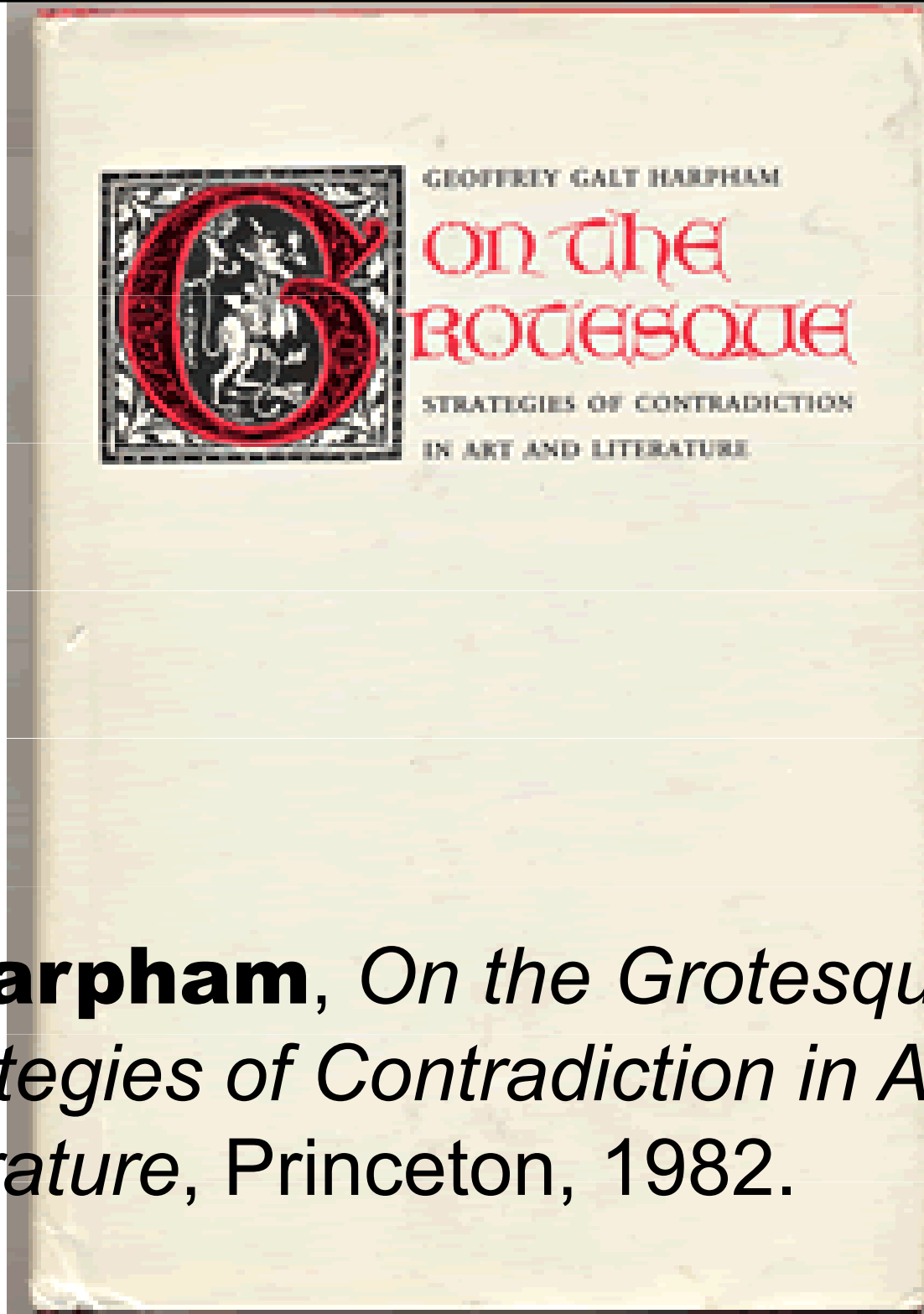

Open lichaam

“De waard ^{hostinský} was een afgeleefd ^{vyžilý} en zich bezeverend ^{uslintaný} dier, de dienstster integendeel een teef ^{čubka}, dragend een witte blouse waaraan geen enkele knoop was dichtgemaakt. De neus van nu eens deze borst, en dan weer de andere, kwam lonken ^{kijken} naar een boerenpummel ^{venkovský balík} die achter de kachel zat te stinken en te zweten.”

(Louis Paul Boon)

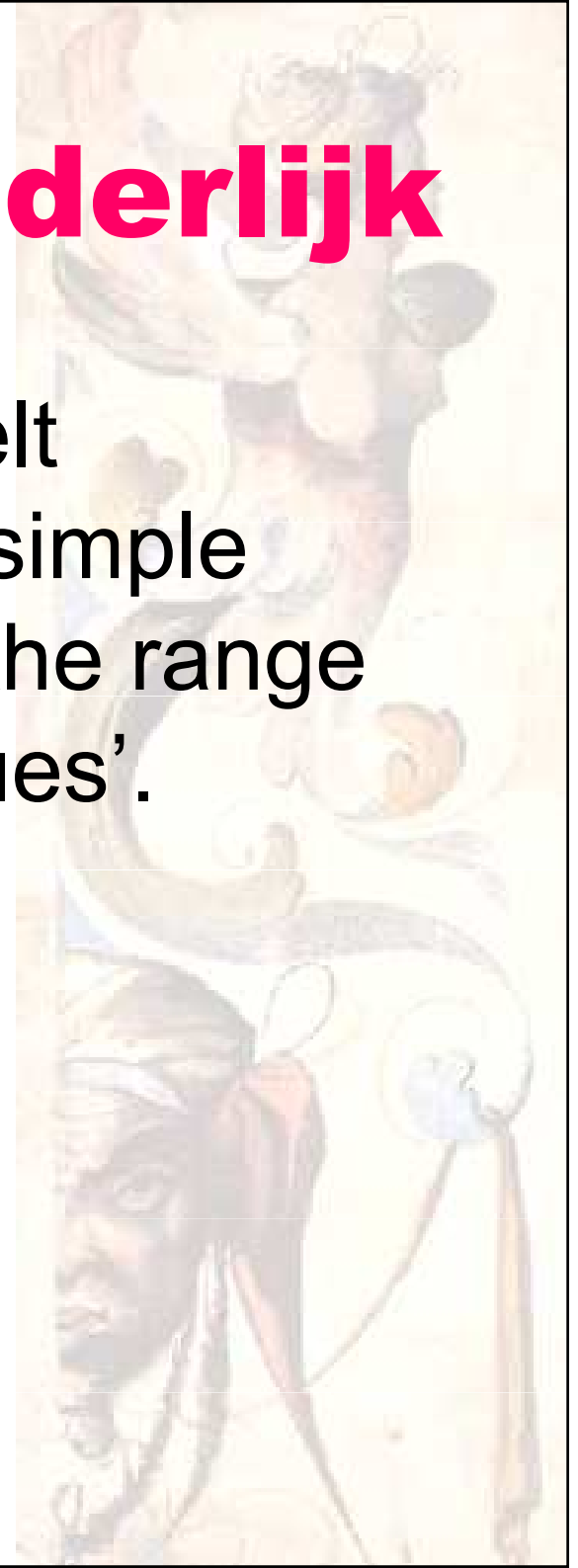

G.G. Harpham, *On the Grotesque.*
Strategies of Contradiction in Art and
Literature, Princeton, 1982.

Veranderlijk

‘It is historically demonstrable’, stelt Harpham (1982:xviii), ‘that no simple quality is constant throughout the range of generally accepted grotesques’.

- ⇒ Bijv. Rabelais **vs.** Poe
- ⇒ Geen vaste kenmerken
- ⇒ Grotesken **vs.** het groteske

Neerlandistiek

E.M. **Beekman**, *Homeopathy of the absurd: the grotesque in Paul van Ostaijen's creative prose*, The Hague, 1970.

M. **van Buuren**, *De boekenpoeper. Over het groteske in de literatuur*, Assen, 1982.

A. **van den Oever**, *<Fritzi> en het groteske*, Amsterdam, 2003.

Vereniging van onverenigbare elementen

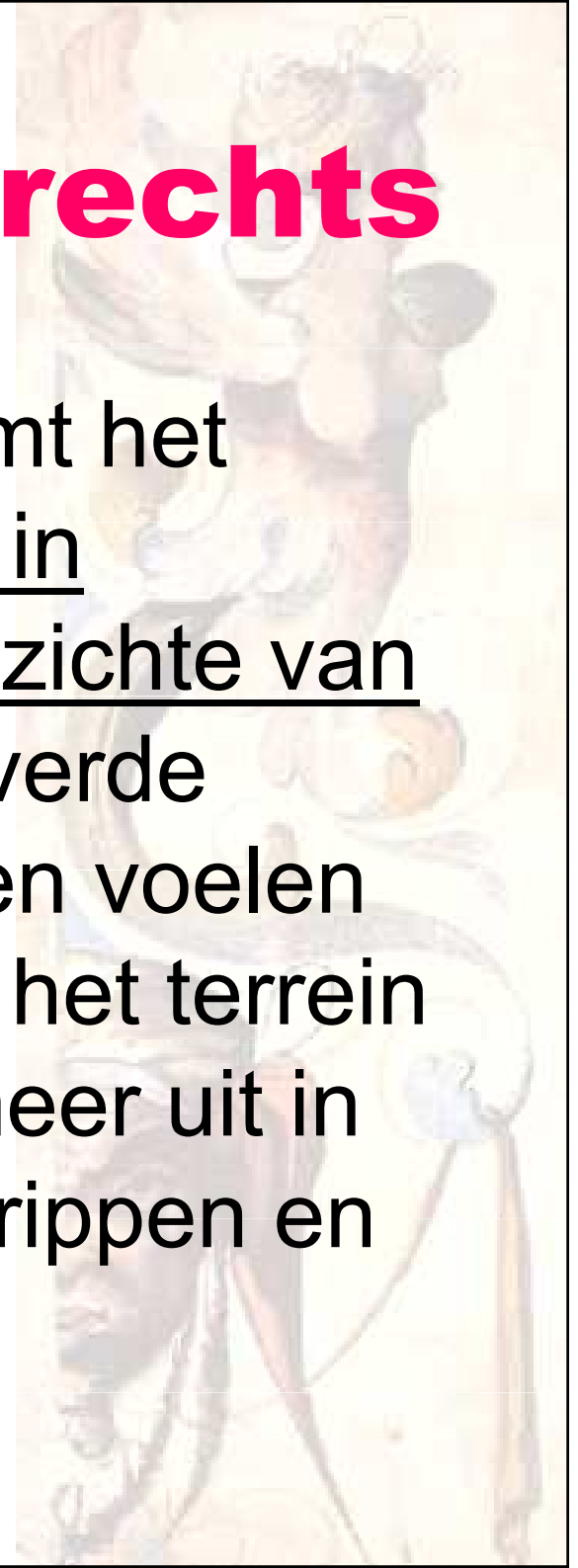
Van Buuren (1982)

- Mens – dier
- Mens – ding
- Abstract – concreet
- Het tragische/angstaanjagende – het komische
- Etc.

Averechts

- Van den Oever (2003:27) noemt het groteske dan ook datgene wat in averechtse positie staat ten opzichte van de traditie, d.w.z. ‘de overgeleverde wijzen van denken, handelen en voelen die zorgen voor continuïteit op het terrein van de cultuur die zich ondermeer uit in gedeelde uitgangspunten, begrippen en routines’. (vgl. Harpham)

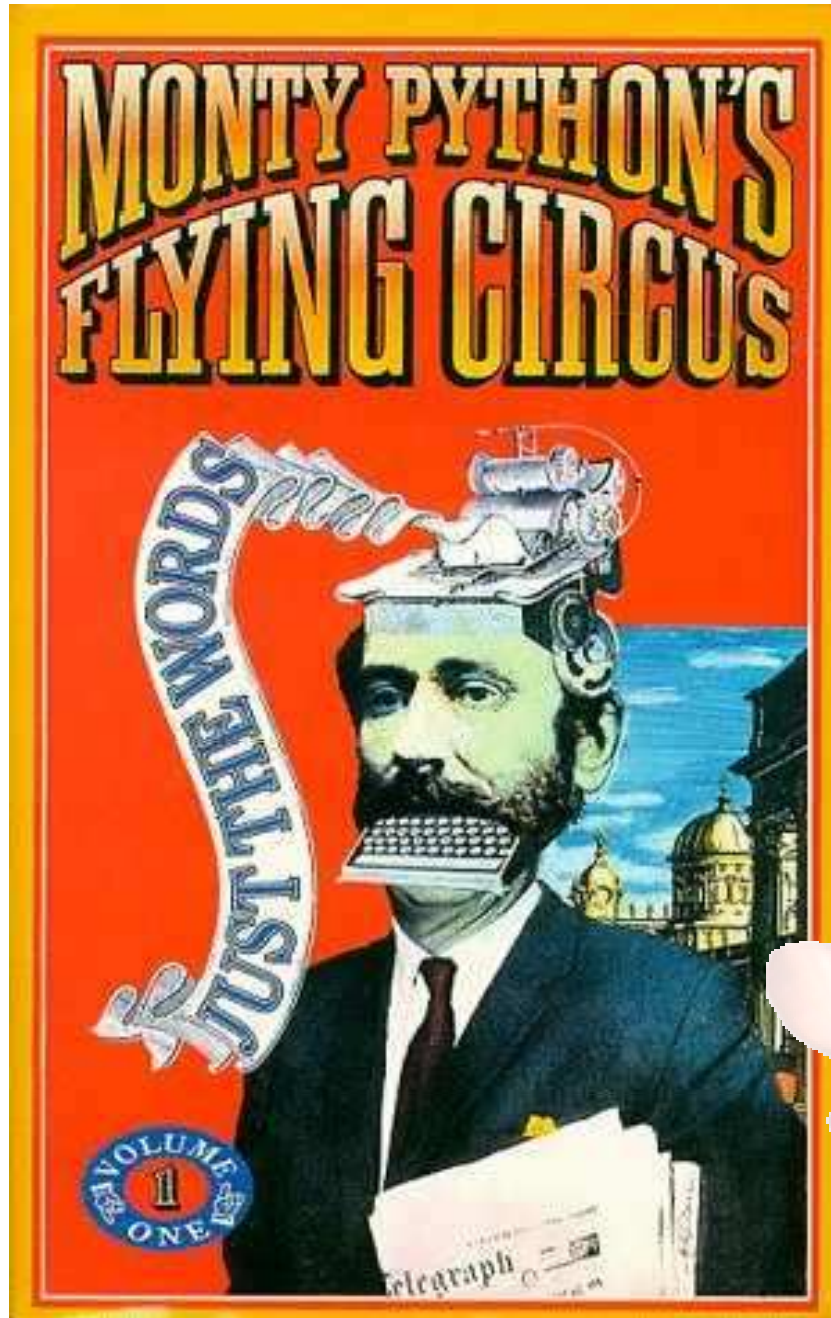
Inleiding

Analyse sketch

Monty Python

Monty Python

Monty Python

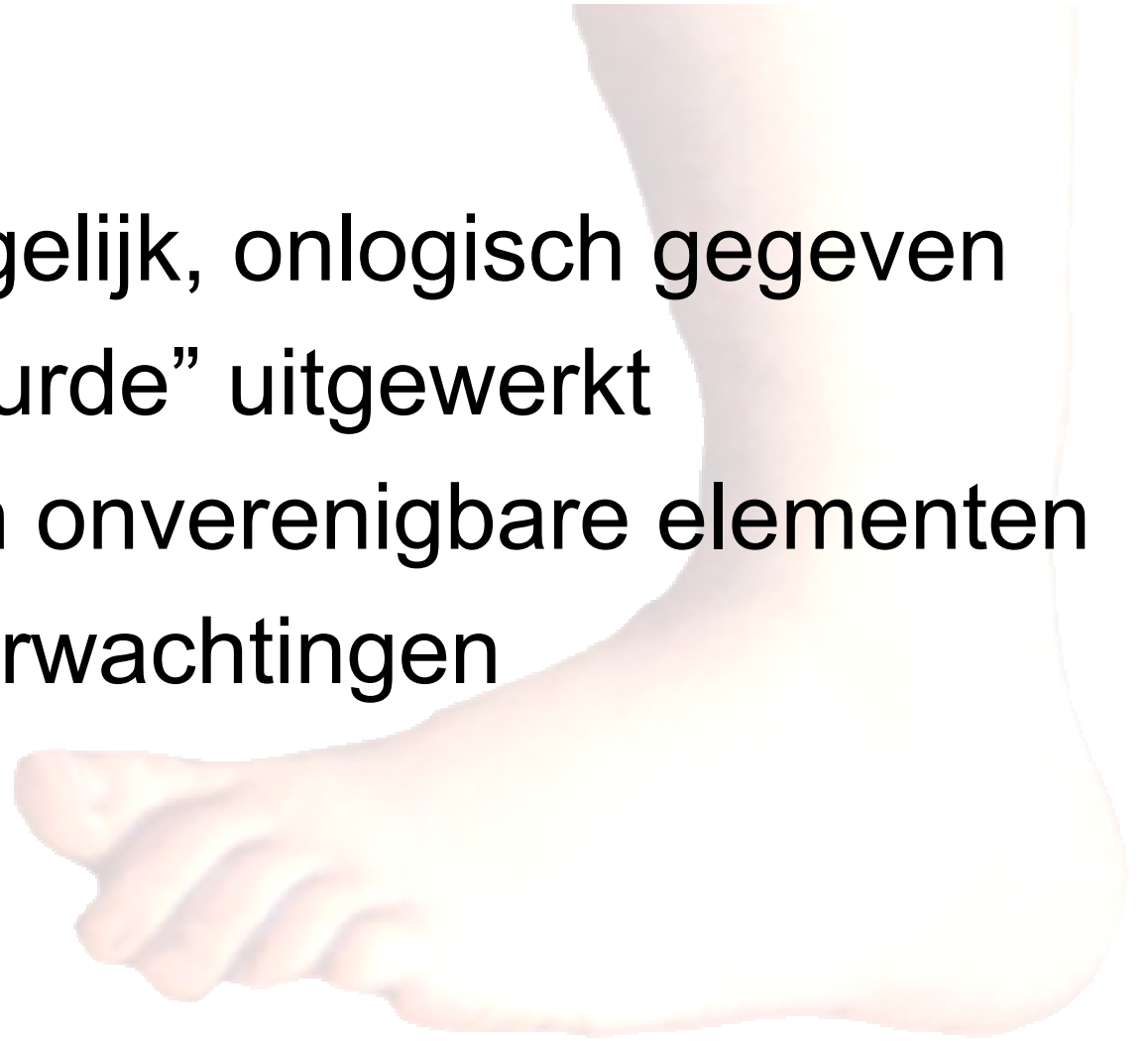
- “Monty Python – Flying Lessons”
- <http://www.youtube.com/watch?v=0le3Myg0c6U&feature=related>

Monty Python

Absurditeit

- Absurd, onmogelijk, onlogisch gegeven
- “Tot in het absurde” uitgewerkt
- Vereniging van onverenigbare elementen
- Doorbreken verwachtingen

Groteske literatuur

Absurditeit

“Toen Gregor Samsa op een morgen ontwaakte uit onrustige dromen, ontdekte dat hij in bed was veranderd in een reusachtig eng beest.” (Franz Kafka)

Groteske literatuur

Absurditeit

“Voor een verderop gelegen koffiehuis met rechthoekige zwarte ruiten speelde een politieagent glijbaantje.” (Franz Kafka)

Monty Python

Taalspel

- Dubbelzinnigheid van het woord “vliegen” (= uitgangspunt sketch)
- Verschillende idiomen (cf. accent en idioom instructeur)

Groteske literatuur

Taalspel

- “Eens was er een sluwe boer, die inderdaad appelen voor citroenen wist te verkopen, en daar ongewoon veel geld mee verdiende. Moeilijk viel hem dit niet: hij had nooit citroenen gezien, en geloofde dus zelf in zijn handel.” (Louis Paul Boon)

Monty Python

Meta-reflectie

- De valsheid van de situatie (touw waar de instructeur aan hangt) wordt aan de orde gesteld

Groteske literatuur

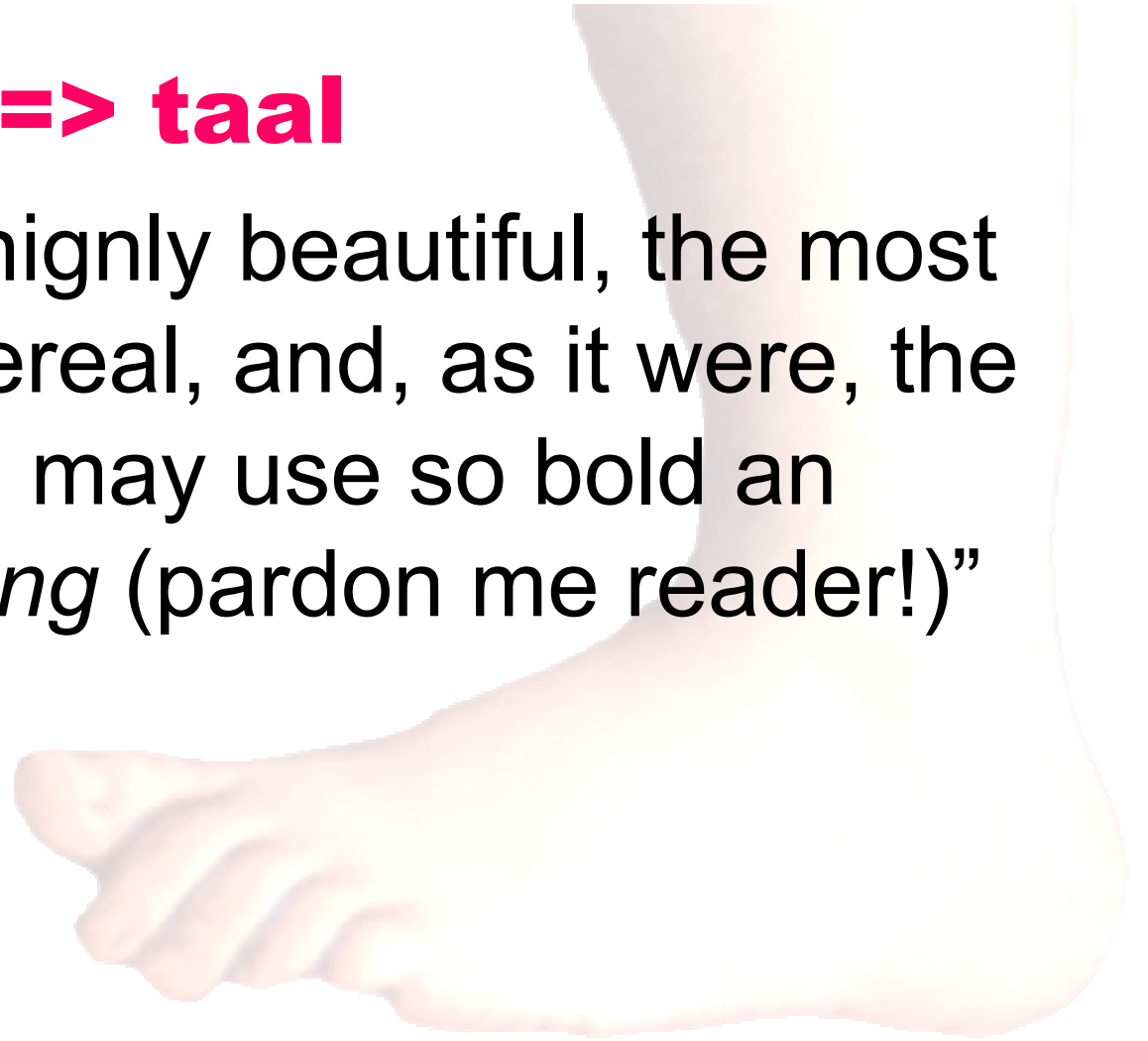
Meta-reflectie => genre

“Over deze kleermaker zou ik eigenlijk niet veel behoeven te zeggen, maar daar het nu eenmaal gebruikelijk is in een verhaal het karakter van iedereen figuur nauwkeurig te beschrijven, zit er niets anders op dan Petrowitsj voor het voetlicht te laten verschijnen.” (N.W. Gogol)

Groteske literatuur

Meta-reflectie => taal

“(…) the most benignly beautiful, the most deliciously ethereal, and, as it were, the most *pretty* (if I may use so bold an expression) *thing* (pardon me reader!)”
(E.A. Poe)

Monty Python

Geen conclusie

- De sketch over de vlieglessen wordt zonder conclusie afgebroken door het animatiefilmpje

Groteske literatuur

Geen conclusie

- “Nee, hier komen we vast te zitten. En we weten zelf niet wat we ervan zeggen moeten. Tot ziens.” (Daniil Charms)

Groteske literatuur

Geen conclusie

- “Ach! Ik zou nog meer kunnen schrijven, maar de inktpot is ineens verdwenen!”
(Daniil Charms)

Monty Python

Intermedialiteit

- Film => animatiefilm

Groteske literatuur

Intermedialiteit: proza/poëzie?

TWEE SPINNEN HADDEN ELKANDER
LIEF

zij spinnen hun draden en wonnen elkaar
In elkanders net en konden elkaar niet meer
vinden.

(Marcel Wauters)

Monty Python

Ridiculiseren gewoontes

- De manier waarop met baby's wordt omgegaan => wordt overdreven in de verf gezet

Groteske literatuur

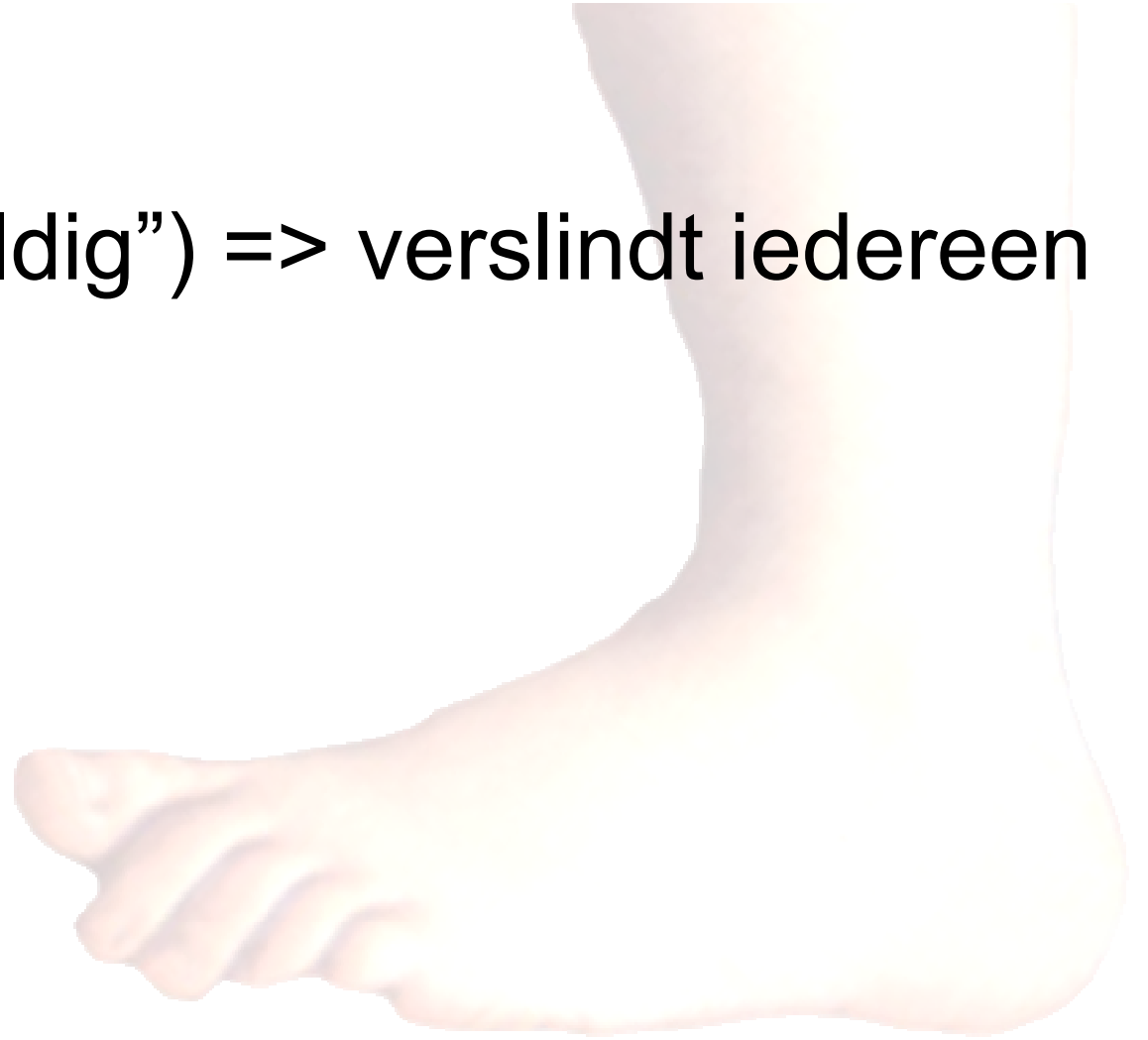
Ridiculiseren gewoontes

- “Om mij heen zie ik vreemde dingen. En zelfs als de dingen die ik zie mij op het eerste gezicht als niet vreemd voorkomen, heb ik geleerd, gewoon uit ervaring, dat ze maar al te vaak door anderen toch als zodanig worden ervaren.” (F. Harmsen van Beek)

Monty Python

Omkering

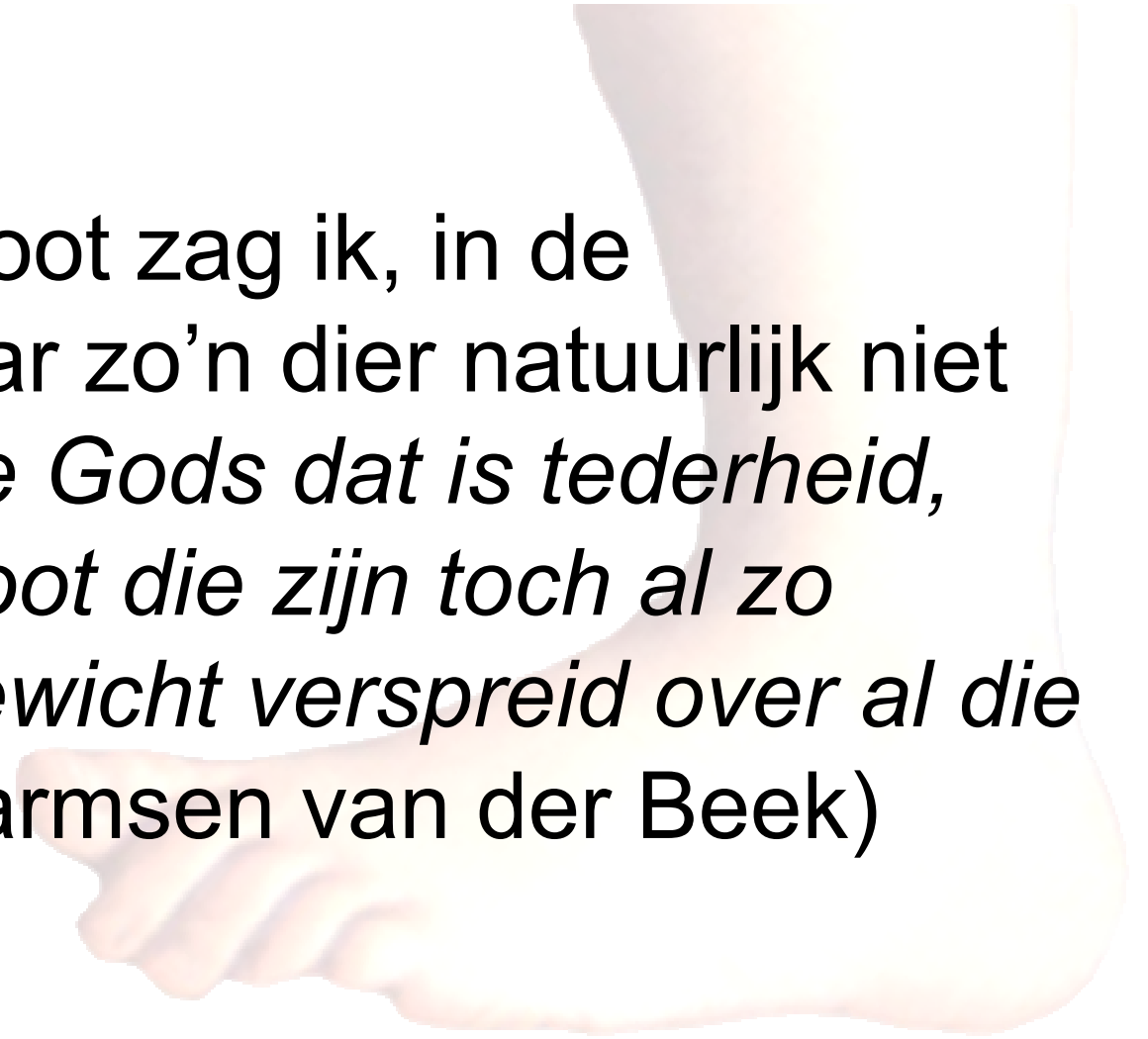
- Baby (“onschuldig”) => verslindt iedereen

Groteske literatuur

Omkering

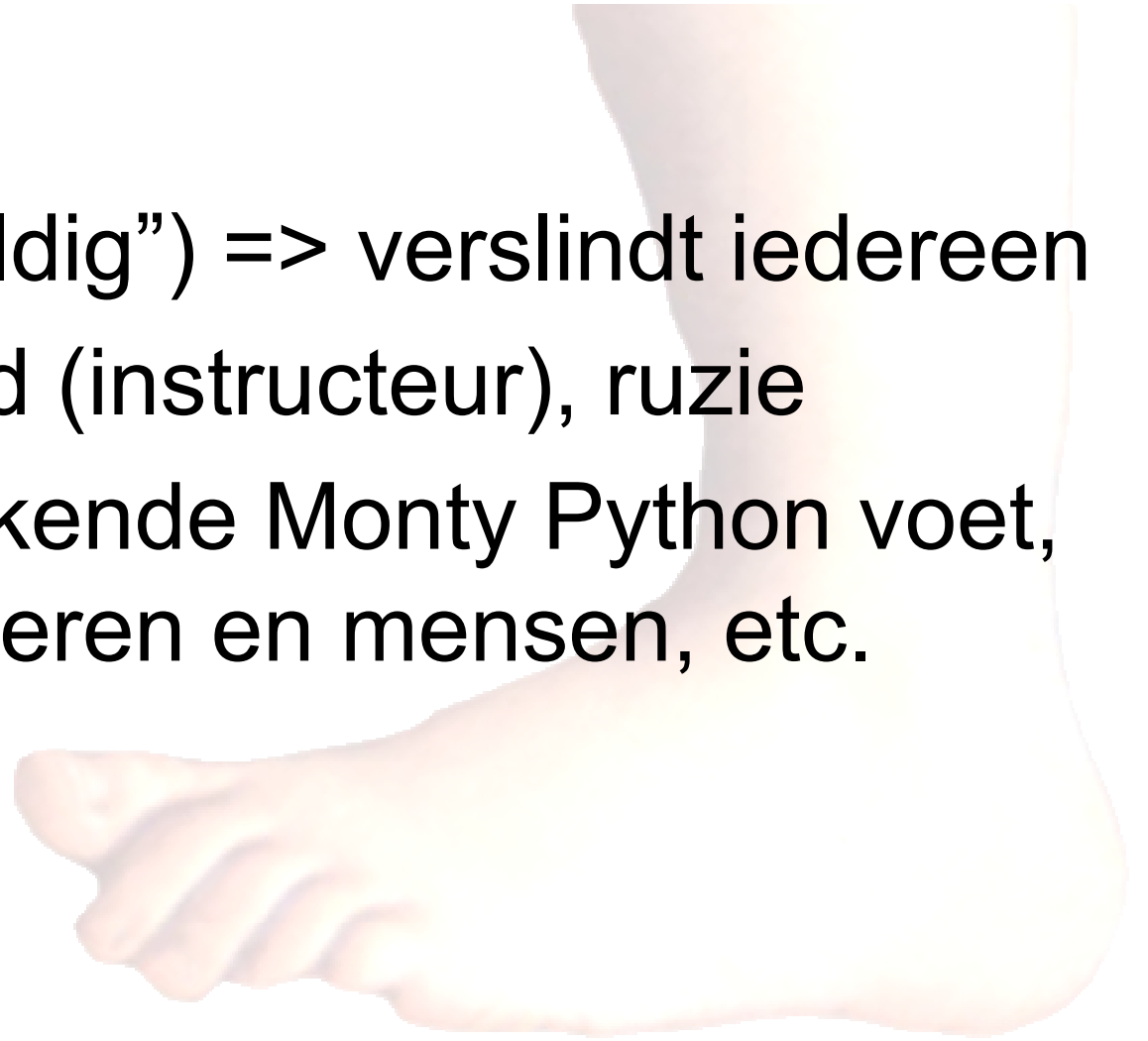
- ‘Een duizendpoot zag ik, in de badkamer, waar zo’n dier natuurlijk niet hoort, *en gratie Gods dat is tederheid, zo’n duizendpoot die zijn toch al zo geringe^{weinig} gewicht verspreid over al die voetjes.*’ (F. Harmsen van der Beek)

Monty Python

Geweld

- Baby (“onschuldig”) => verslindt iedereen
- Verbaal geweld (instructeur), ruzie
- Vgl. ook de bekende Monty Python voet, ontploffende dieren en mensen, etc.

Monty Python

Geweld

Groteske literatuur

Geweld

“Ik sprong, trok van een paar paddestoelen de koppen af en trapte een lelijk oud vrouwtje in de buik, dat daarbij luid knarste en zacht zei: ze hebben me kapot gemaakt.” (Daniil Charms)

Groteske literatuur

Geweld

“Dikwijls vallen er mensen op straat neer en blijven dood liggen.” (Franz Kafka)

Groteske literatuur

Geweld

“Ze wilden alleen maar aan zijn haar trekken. Ze wilden hem geen pijn doen. Ze trokken zijn hoofd er in een ruk af. Zat zeker slecht vast. Een hoofd laat niet zomaar los. Er ontbrak zeker iets aan.”

(Henri Michaux)

=> Desintegratie lichaam, open lichaam

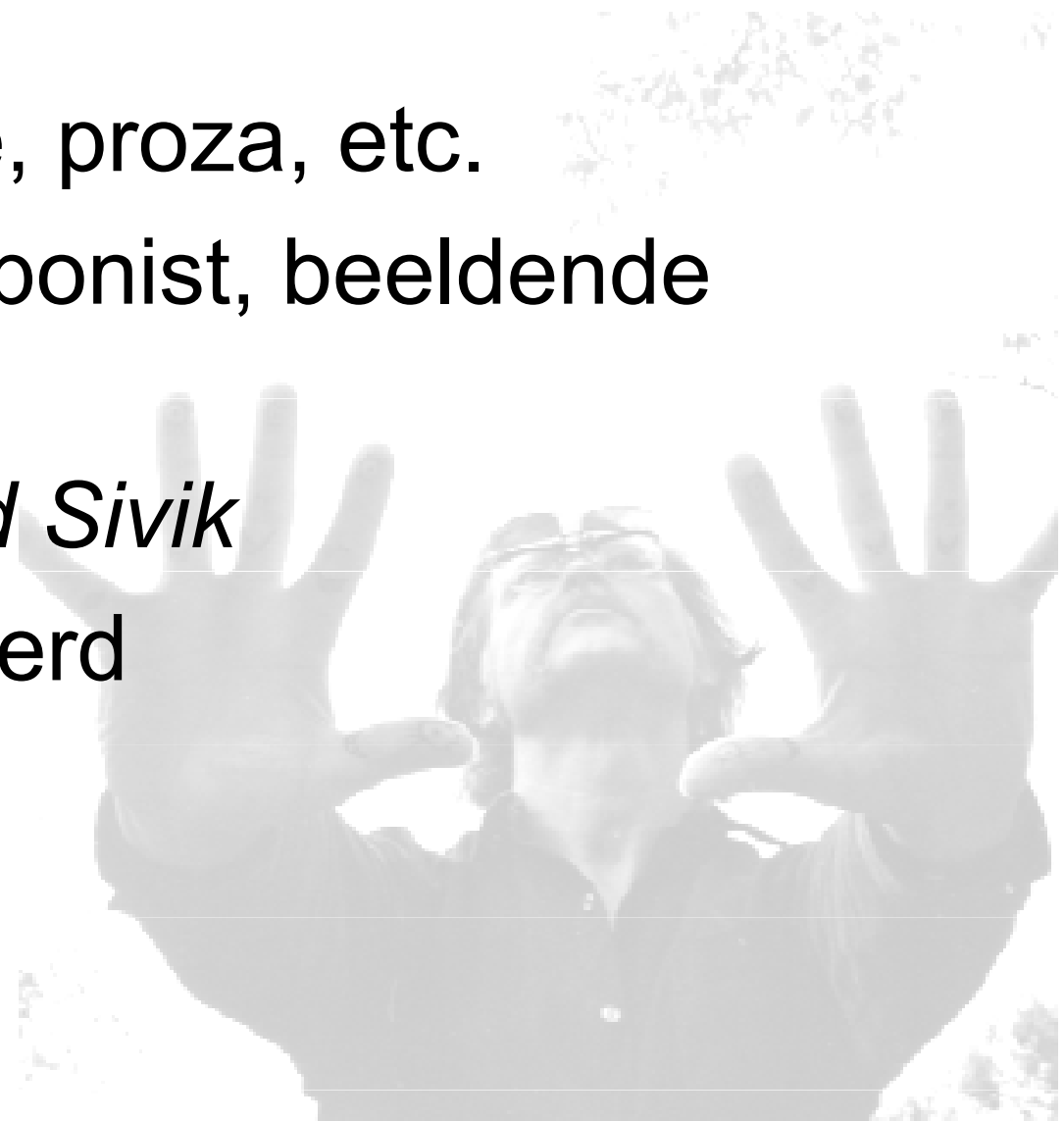
Gust Gils

Inleiding

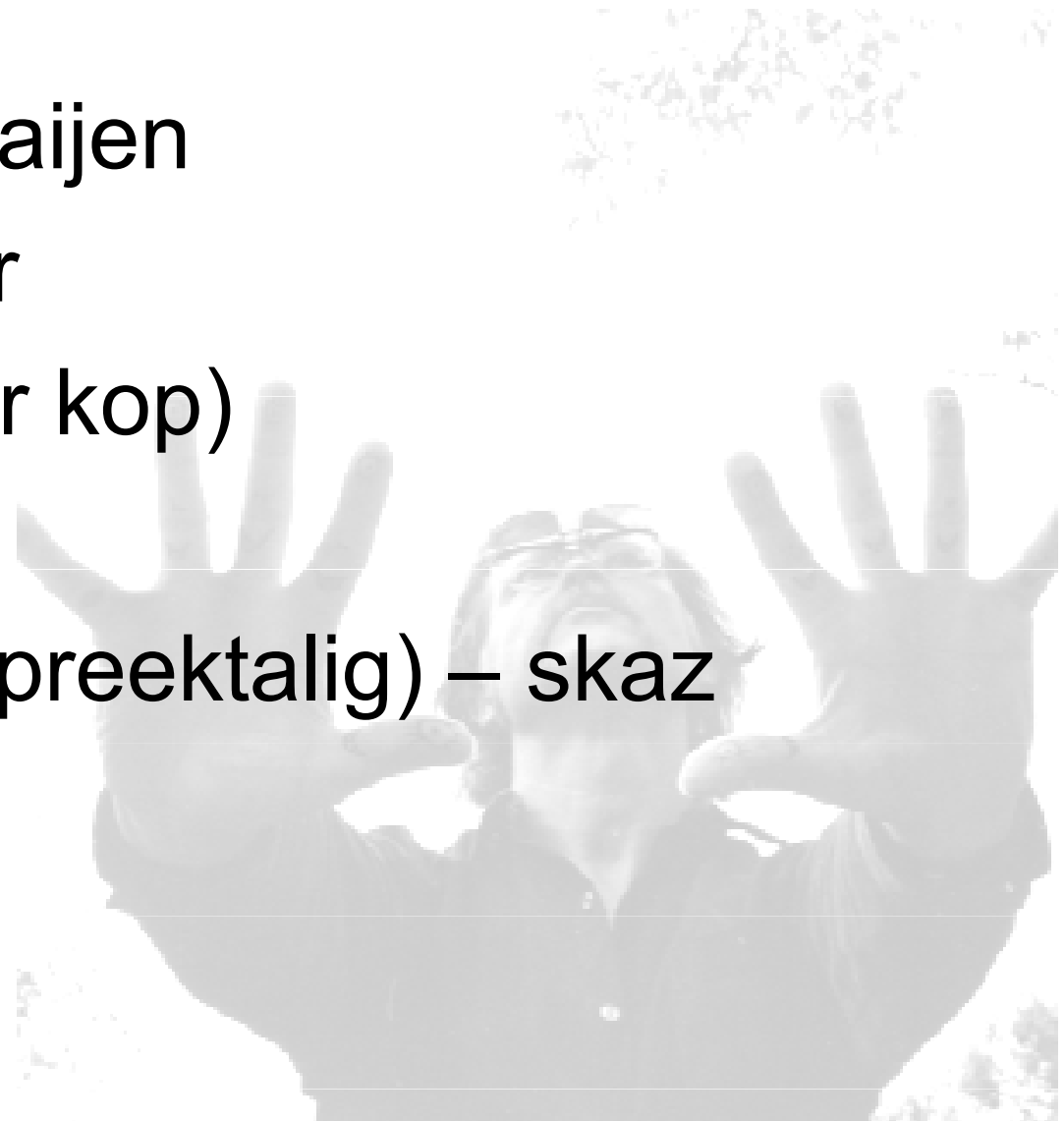
Gust Gils (1924 – 2002)

- Schreef poëzie, proza, etc.
- Muzikant, componist, beeldende kunstenaar,...
- Tijdschrift *Gard Sivik*
- Veel gepubliceerd

Poëzie/proza Gils

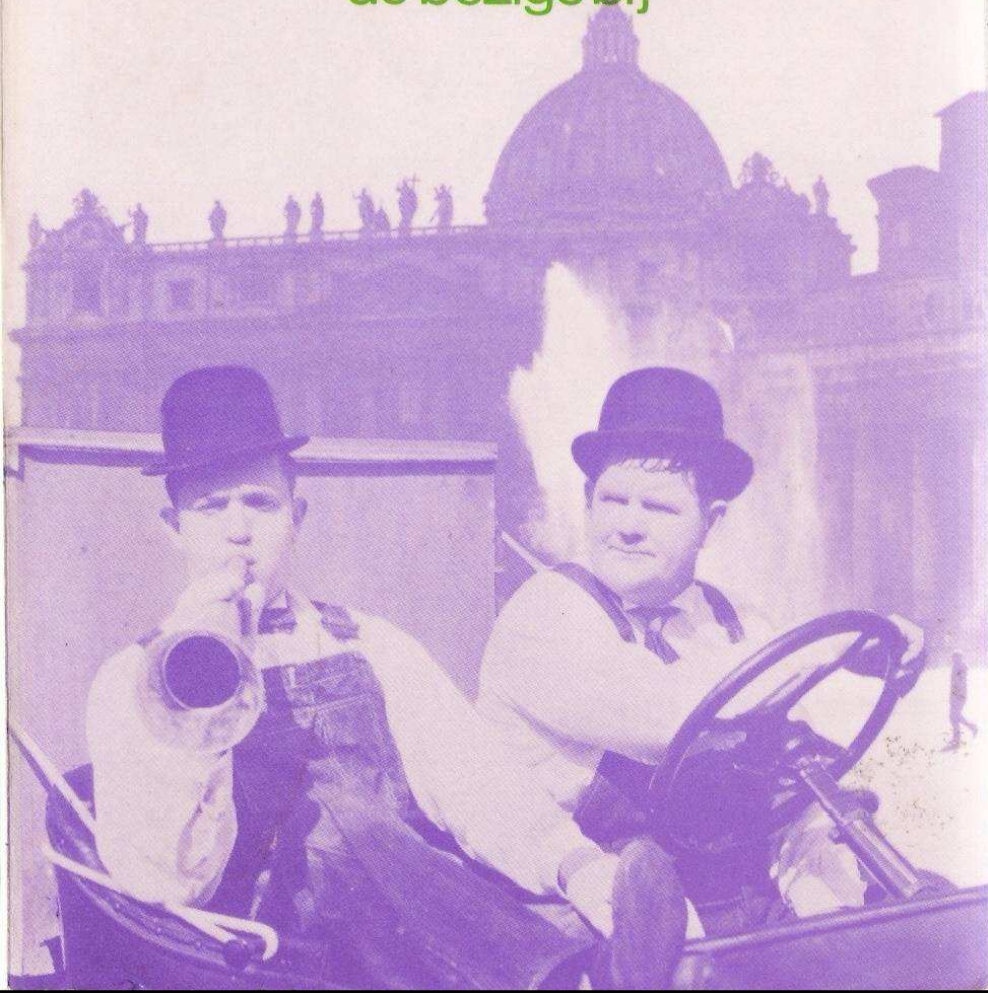
- > Paul van Ostaïen
- Absurde humor
- Logica (op haar kop)
- Taalspel
- Parlandostijl (spreektaalig) – skaz

Paraproza

“Para’ betekent ‘naast, voorbij’. Het is mij altijd duidelijk geweest dat proza, zoals dat algemeen geschreven wordt, rechtlijnig voortschrijdend, voorzien van beschrijvingen en dialogen, mij niet kan dienen! Daarom noemde ik mijn proza paraproza, waarbij de betekenis van het voorvoegsel niet nauw begrensd is: het is de ‘para’ van parabool, van paranormaal, voor mijn part ook van paranoia.”
(Gils 1981: 82-83)

gust gils
DANK
VOOR DE
BLIJDSCHAP
de bezige bij

69

(count 'em!)
TRANSLUDIEKE
VERHALEN

die zich Bewegen op de Grens
tussen Speelsheid & Gruwel,
& die Grens Regelmatig Overschrijden,
in 1 of Andere Richting
for Better & (vooral) for Worse!!

DANK VOOR DE BLIJDSCHAP
paraproza III
Gust Gils

Gust Gils

**Het
zoemen
van de
bierkaai**

De Bezige Bij

Aan wie denkt u als u een verhaal hoort met als titel *Het telefoonnummer van de wereld*? Waarschijnlijk aan de Argentijnse grootmeester Jorge Luis Borges. Maar heeft u het geluk in het Nederlands taalgebied te leven dan denkt u natuurlijk allereerst aan Gust Gils.

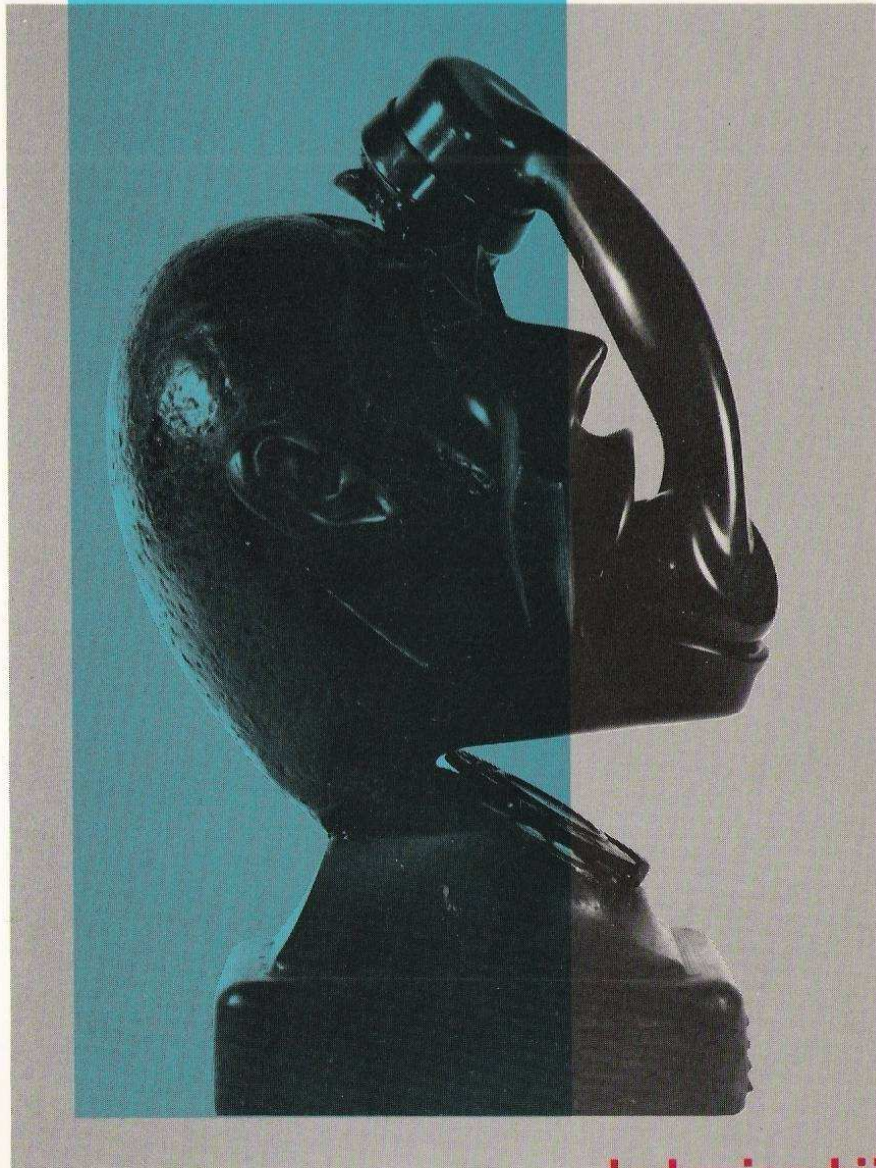
Gust Gils hoefde voor de inspiratie van zijn eigenzinnige proza niet ver van huis. Hij vond die al bij Paul van Ostajens *Bordeel van Ika Loch*, waarin de logica op haar kop staat. Tot zo'n tien jaar geleden beschouwde Gils zijn paraproza als grotesken, een grimmig zoeken naar een remedie tegen een tijd waar je ziek van wordt. Sindsdien beoefent hij de arabeske, die abstracter is en ogenschijnlijk vrijblijvender. Er wordt met de taal gespeeld omwille van het genot van de pure creatie, niet om de maatschappij de les te lezen. De grimlach heeft plaats gemaakt voor de genezende glimlach. De vorm van een arabeske is meteen ook de inhoud ervan. Uit het niets wordt een geheel eigenzinnige taalwereld opgebouwd, in korte improvisaties. *Het zoemen van de bierkaai* bevat drie afdelingen van ieder twaalf 'verhalen'. De tussentitels luiden: *Kurken zielen*, *De geperforeerde performer* en *Het telefoonnummer van de wereld*.

Gust Gils, Antwerpen 1924, is een veelzijdig en produktief kunstenaar. Behalve als dichter/schrijver is hij werkzaam als beeldhouwer, zanger en componist.

Het werk van Gust Gils werd bekroond met de Van der Hoogtprijs (1965), de Dirk Martensprijs (1969) en de Prijs van de Provincie Antwerpen (1981).

Gust Gils

Antwoordapparaat

de bezige bij

Gust Gils over de typering van zijn proza in een interview op de BRT (1981): 'Het is mij altijd duidelijk geweest dat proza, zoals dat algemeen geschreven wordt, rechtlijnig voortschrijdend, voorzien van beschrijvingen en dialogen, mij niet kan dienen! Daarom noemde ik mijn proza *paraproza*, waarbij de betekenis van het voorvoegsel niet nauw begrensd is: het is de "para" van parabool, van paranormaal, voor mijn part ook van paranoia. [...] Het resultaat zou je *transludiek* kunnen noemen: het ludieke buiten zijn normale oevers getreden, in grimmige gebieden verdwaald. Het vrolijke van de grimmigheid, het grimmige van het vrolijke. Maar tegen de term *groteske*, zoals mijn proza door anderen wordt bestempeld, heb ik geen bezwaar. De groteske schept een eigen realiteit door een van het alledaagse afwijkend postulaat autonoom te amplificeren volgens een eigen logica, die wel grotesk kan zijn maar even streng als de gebruikelijke. Iets dergelijks doe ik, in grote lijnen, ook.'

P.S. (1989): Dat het proza intussen geëvolueerd zou zijn van groteske naar arabeske komt geheel voor rekening van interviewer Hugo Bousset.

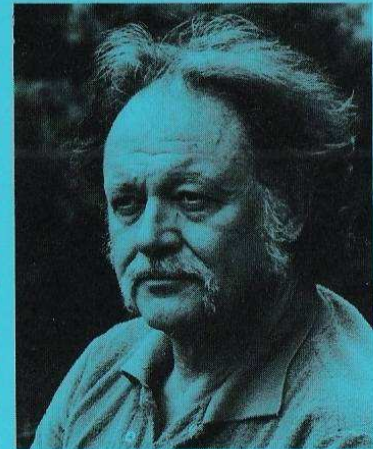
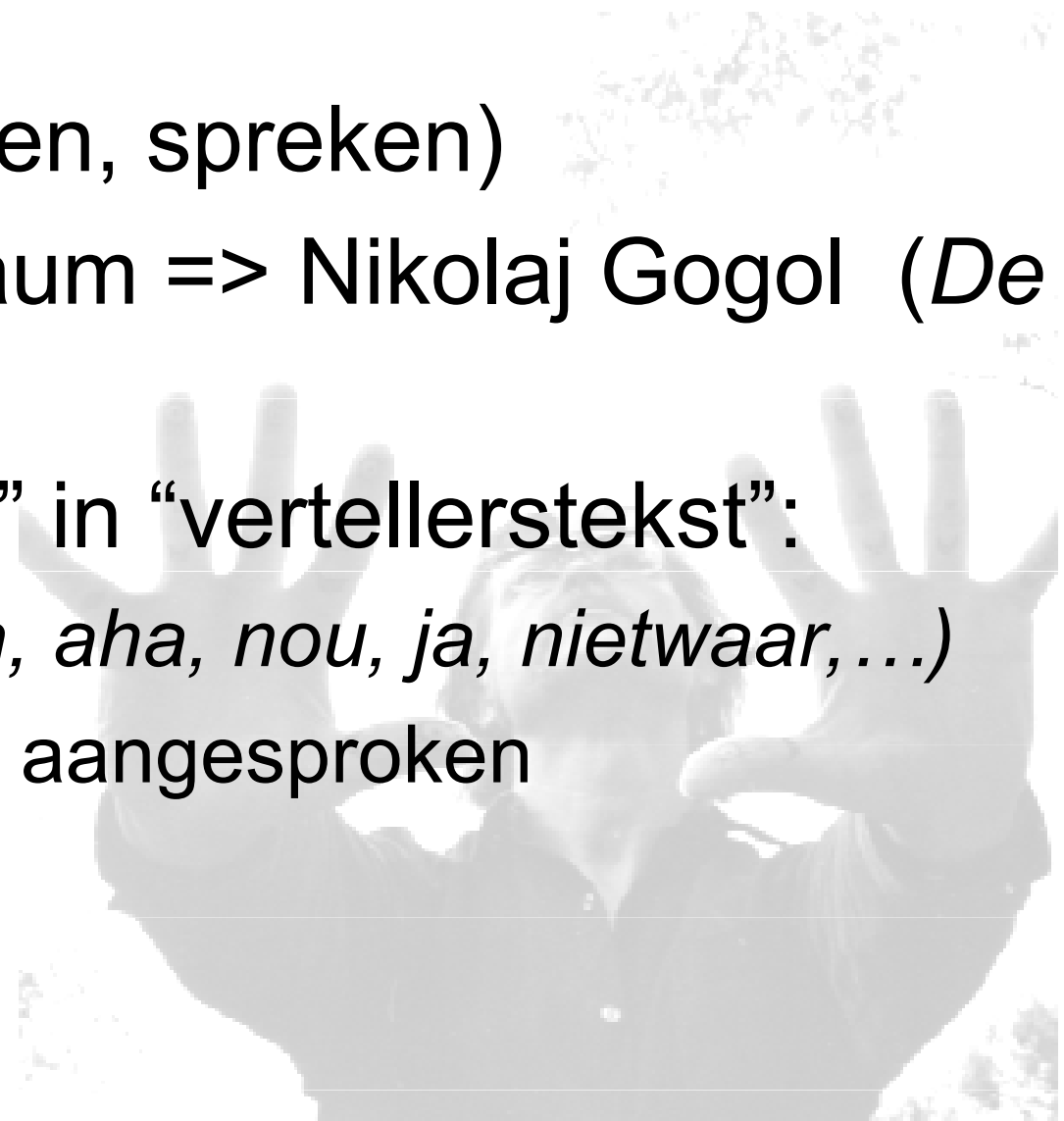

Foto Guy Croegaert

Skaz

- > skazat (zeggen, spreken)
- Boris Ejchenbaum => Nikolaj Gogol (*De mantel*)
- “persoonstekst” in “vertellerstekst”:
 - Interjecties (*oh, aha, nou, ja, nietwaar, ...*)
 - De lezer wordt aangesproken
 - ...

Gust Gils

Bespreking verhalen

F. Harmsen van Beek

Inleiding

F. Harmsen van Beek (1927)

- “Fritzi” / F. ten Harmsen van der Beek
- Schreef poëzie, proza, etc.
- Tekende ook
- Weinig gepubliceerd

Poëzie/proza “Fritzi”

- Barok, grillig
- Veel uitweidingen
- Verschillende idiomen
- Taalspel
- Skaz
- Meerduidigheid

Averechtse sprookjes

- Vladimir Propp, *De morfologie van het toversprookje* (1928) – functies en actanten
- **VERSUS** de averechtse, groteske “sprookjes” van Fritzi

F. Harmsen van Beek

Bespreking verhaal

